

Základní škola a mateřská škola, Kněžmost, okres Mladá Boleslav

skola@zsknezmost.cz
326 784 166, 739 028 084
Na Františku 75, 294 02 Kněžmost
IČO: 710 084 46

Preventivní program školy pro školní rok 2024/2025

Obsah

2	Obsah
3	Charakteristika školy
6	Cíle preventivního programu školy
7	Dlouhodobé cíle preventivního programu školy
8	Krátkodobé cíle preventivního programu školy
9	Specifická, nespecifická primární prevence a volnočasové aktivity
19	Vzdělávání pedagogů
20	Spolupráce s rodiči
20	Řešení přestupků
21	Závěr

Příloha I - Kontakty na organizace činné v primární prevenci a Některé z webových stránek zabývajících se primární prevencí

Příloha II - Evaluace preventivní činnosti za školní rok 2023/2024

Příloha III - Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních

Příloha IV - Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Školní šikana)

Příloha V - Školní program proti šikanování

Příloha VI - Seznam literatury

1. Charakteristika školy

Základní škola Kněžmost je spádovou úplnou venkovskou školou s devíti postupnými ročníky. Zřizovatelem této školy je obec – město Kněžmost. V letošním školním roce máme v každém ročníku I. stupně dvě třídy, na II. stupni jsou až do sedmé třídy v každém ročníku dvě třídy, v osmém a devátém ročníku je pouze jedna třída.

Naší vymezenou spádovou oblastí je Kněžmost (Býčina, Koprník, Násedlnice, Chlumín, Lítkovice, Solec, Soleček, Malobratřice, Čížovka, Suhrovice, Drhleny, Srbsko). Dále k nám docházejí děti z: Bosně (Zásadka, Zápudov, Mužský), Branžeže (Nová Ves, Zakopaná) a Obrub.

Kromě dětí z vypsanych oblastí navštěvují naši školu ještě děti z dalších vsí (např. Husí Lhota), což je dáno zřejmě zlepšující se pověstí školy.

Dopravní dostupnost je zajištěna ze všech obcí. Z obcí Zásadka, Zápudov a Mužský je však pro žáky výhodnější dopravní dostupnost do Mnichova Hradiště.

V současné době školu navštěvuje 332 žáků (I. stupeň – 205 žáků, II. stupeň 127 žáků), průměrná naplněnost tříd je 21 žáků.

Z počtu žáků je zřejmé, že jsme stále se rozrůstající školou takřka rodinného typu, což přináší výhody dobré vzájemné obeznamenosti a většího množství času na problémy jednotlivých dětí.

Sociální i kulturní složení dětí je různorodé, což však vzhledem k menšímu počtu dětí nečiní přílišné problémy. Vzhledem k poloze obce naši školu navštěvují nejen děti z rodin dobře ekonomicky situovaných, ale i děti z chudších poměrů.

Naši školu navštěvuje i několik dětí jiné národnosti, což se však neukazuje v absolutní většině případů jako problém. V letošním školním roce k nám dochází 13 ukrajinských dětí. Bude zapotřebí na ně upřít větší pozornost, aby se nestaly obětí šikany, ale zároveň ani agresory.

Objekt základní školy se skládá z původní školní budovy, nové budovy školy, školní zahrady s amfiteátre a tělocvičny.

Původní školní budova je dvoupodlažní objekt, který je využíván pro výuku žáků 1. stupně základní školy a v průběhu užívání byl několikrát modernizován, aby odpovídal současným požadavkům. Je v něm pět učeben a jídelna se zázemím pro výdej jídel.

Nová budova školy je třípodlažní objekt, který byl zkolaudován na jaře 2019. Je v něm deset odborných učeben, všechny jsou vybaveny interaktivními tabulemi nebo projektory. Dále je zde jedna kmenová třída pro 30 žáků, 4 oddělení družiny. Školní klub má vlastní učebnu. Dvě oddělení družiny využívají v dopoledních hodinách jako učebnu žáci 1. a 2. ročníku.

Nová budova je propojena s původní budovou školy a školní tělocvičnou.

Škola má bezbariérový přístup. Prostředí školy je velmi moderní, nová budova splňuje nároky na pasivní stavbu.

Všechny učebny jsou vybaveny interaktivními tabulemi, učitelé mají služební notebooky a tablety.

Podoba školy umožňuje do značné míry eliminovat tzv. hluchá místa školy, kde by se mohly odehrávat nepatřičné jevy z hlediska sociálně patologického chování žáků. Přesto i na naší škole jsou riziková místa, těmi jsou toalety obecně, prostor okolo šaten, samotný prostor šaten a prostor kolem dílen. Snažíme se eliminovat potenciální problematické chování žáků v těchto prostorách jednak zvýšeným dohledem (na toaletách se jedná samozřejmě pouze o kontrolu společných prostor toalet, a to vždy pedagogem patřičného pohlaví), jednak důslednou kontrolou respektování zákazu pohybu žáků v těchto prostorách bez dozoru učitelů.

Všichni pracovníci školy jsou poučeni o nutnosti sledovat chování žáků a jakékoli nežádoucí projevy ihned řešit.

Ve škole funguje školní poradenské pracoviště, které pracuje ve složení – výchovný poradce: Mgr. Zdeněk Chlup (chlup@zsknezmost.cz), kariérový poradce: Mgr. Alena Brixí (bixi@zsknezmost.cz), metodik prevence: Mgr. Tomáš Breň (bren@zsknezmost.cz), školní psycholog: Mgr. Ivana Březinová (brezinova@zsknezmost.cz) a Mgr. Soňa Pavlů, jež si právě dodělává kvalifikační studium pro výchovné poradce (pavlu@zsknezmost.cz).

Na konci každého měsíce třídní učitelé vyplňují online formulář, do něhož zapisují problematické jevy, které ten který měsíc řešili. (Záznam událostí a činností související s primární prevencí sociálně patologických jevů).

Smutnou skutečností zůstává, že někteří z pedagogů nejsou schopni či ochotni zachytit signály patologického chování včas, eventuelně celou situaci podceňují a nechávají ji dojít až do vážnějších konců.

Poskytování poradenských služeb na naší škole zajišťuje výchovný poradce Mgr. Zdeněk Chlup a výchovná poradkyně Mgr. Soňa Pavlů, kariérová poradkyně Mgr. Bc. Alena Brixí, školní psychologka, Mgr. Iva Březinová a školní metodik prevence Mgr. Tomáš Breň.

Pedagogický sbor tvoří v současné době 22 plně kvalifikovaných pedagogů a 2 nekvalifikovaní. Velkou předností školy je plné zajištění výuky cizích jazyků kvalifikovanými pedagogy. Dále na naší škole působí šest vychovatelek, jedenáct asistentek pedagoga a jeden asistent pedagoga. Pracovní kolektiv doplňuje 6 správních zaměstnanců v ZŠ.

Velký důraz klade škola na vzdělávání svých pracovníků. Vzdělávání pracovníků probíhá podle schváleného plánu DVPP. 2x ročně probíhá školení celého učitelského sboru. Všichni vyučující se pak samostatně vzdělávají ve své odbornosti nebo pedagogických kompetencích podle nabídky vzdělávacích institucí. Za jeden z hlavních úkolů považujeme realizaci poznatků ze seminářů a jejich zavádění do každodenní praxe školy.

Velkým přínosem pro chod školy a řešení výchovných i osobních problémů žáků je spolupráce s psychologem, která byla zahájena ve školním roce 2014/2015, a která se neustále rozšiřuje a zdokonaluje. Tyto služby nám pomáhají při řešení problematických situací na škole. Součástí programu prevence rizikového chování jsou také pravidelné semináře, přednášky a pracovní dílny Semiramis z. ú.

Škola je relativně dobře zásobena odbornou literaturou týkající se sociálně patologických jevů, ať již hovoříme o problematice šikany, či užívání závislostních látek. Literatura k dalším typům sociální patologie je postupně obstarávána. Velkým

zdrojem je klinika adiktologie a Semiramis z. ú., se kterým škola spolupracuje.

Dále jsou samozřejmě využívány nejrůznější internetové stránky věnující se problematice sociálně patologických jevů (na ty občas školní metodik prevence upozorňuje své kolegy).

Kromě Semiramisu z. ú. je škola v kontaktu s OSPODem v Mnichově Hradišti a s policií v Mladé Boleslavi.

Garantem preventivního programu školy je Mgr. Michaela Řeháková Černá - ředitelka školy. Za koordinaci preventivních aktivit ve škole odpovídá školní metodik prevence jmenovaný ředitelkou školy, kterým je ve školním roce 2024/2025 Mgr. Tomáš Breň. Školní metodik prevence v rámci své činnosti připravuje preventivní program školy a jeho realizaci ve škole konzultuje s ostatními pedagogickými pracovníky. O programu jsou informováni všichni učitelé na pedagogické radě, rodiče (na třídních schůzkách), žáci (ve vyučovacích hodinách). Program je veřejně přístupným dokumentem. Školní metodik prevence spolupracuje s výchovným poradcem, školní psycholožkou, třídními učiteli, s ostatními pedagogy, dále s pracovníky PPP a dalšími odborníky z organizací řešících problémy dětí a rodiny (odbor sociálních věcí a zdravotnictví, pracovníci K-centra, Semiramisu z. ú. a dalších institucí).

Schránka důvěry

Ve škole jsou umístěny dvě schránky důvěry. Obě v prostoru šaten.

Cíle preventivního programu školy

Na základě pozorování chování dětí, rozhovorů s dětmi, informací ze schránky důvěry, vzájemnými rozhovory mezi učiteli a rozhovory s rodiči vyplynulo, že je zapotřebí cíle rozdělit na dlouhodobé a krátkodobé. Dlouhodobé cíle jsou spíše obecnějšího charakteru a vycházejí z dlouhodobé preventivní strategie, jak je uvedena v dokumentu Preventivní strategie školy. Naše škola se snaží vytvářet z dětí bytosti vzdělané, sociálně vyspělé, které se bez problémů začlení do každodenního fungování naší společnosti a v této společnosti lidsky uspějí.

Krátkodobé cíle se týkají jevů, které aktuálně považujeme za rizikové (na základě chování dětí a rozhovorů s dětmi, rozhovorů s rodiči, rozhovorů mezi učiteli a informací zanechaných ve schránce důvěry).

Dlouhodobé cíle preventivního programu školy

Za dlouhodobé cíle z hlediska preventivního programu školy si klademe:

- vytvářet atmosféru vzájemného porozumění a spolupráce mezi žáky, mezi žáky a učiteli a mezi učiteli navzájem;
- motivovat žáky k odvaze řešit problémy;
- motivovat žáky k učení jako potřebné součásti aktivního života;
- vychovávat žáky k systematické a zodpovědné práci na úrovních přiměřených jejich individuálnímu psychickému rozvoji;
- vést žáky ke kultivovanému chování v lidské komunitě, k přiměřenému sebevědomí a zodpovědnosti občana demokratického státu a nadnárodního společenství (EU);
- vytvářet podmínky pro vhodnou seberealizaci žáků, pro rozvíjení jejich zájmů a schopností a pro smysluplné využívání volného času;
- usilovat o dosažení otevřené, klidné, sdílné atmosféry ve škole, budované na partnerských vztazích mezi učiteli a žáky, na toleranci, na úctě člověka k člověku a na pocitu odpovědnosti;
- vytvářet atmosféru porozumění a tvůrčí činnosti ve všech aktivitách;
- vytvářet podmínky pro rozvoj, uplatnění a úspěch každého žáka;
- respektovat osobnost každého dítěte
- realizovat spolupráci s rodiči žáků, školskou radou a zřizovatelem tak, aby byla tato spolupráce přínosná pro činnost školy, vzdělávání žáků a pro utváření dobrých mezilidských vztahů;
- předcházet záškoláctví, eliminovat a zmírňovat negativní postoje žáků ke vzdělávání;
- vést žáky ke smysluplnému trávení volného času a vytvářet prevenci proti zneužívání návykových látek;
- systematicky působit proti vandalismu, násilí a šikaně;
- pořádat různě zaměřené soutěže a kulturní vystoupení takové, aby vytvářely možnosti zapojit se pokud možno všem žákům – i žákům s výukovými a jinými problémy (např. zaměřené na sport, na vědomosti, na zručnost, na tvořivost apod.);

- usilovat o to, aby prostředí ve třídách mělo specifické znaky života třídy a bylo svědectvím o duchu společenství žáků, kteří ji obývají;
- u žáků i pracovníků školy vytvářet a trvale posilovat pocit sounáležitosti se školou a pocit hrdosti na svou školu.

Krátkodobé cíle preventivního programu školy

Krátkodobé cíle reflektují jevy, které se všem účastníkům vzdělávacího procesu (včetně rodičů) jeví jako aktuálně problematické a jdou napříč všemi ročníky.

Těmito jevy jsou:

- vulgární, hrubé vyjadřování žáků, nadávky;
- virtuální drogy (počítač, televize, video);
- nebezpečí spojená s využíváním internetu;
- šikanování (včetně kyberšikany), vandalismus a další formy násilného chování;
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus;
- nezdravý životní styl;
- špatné vztahy mezi žáky;
- patologické hráčství (gambling);
- kouření.

Ale samozřejmě nezapomínáme ani na další jevy, které se nás nyní zdánlivě aktuálně netýkají, tzn.

- drogová závislost, alkoholismus;
- kriminalita a delikvence;
- záškoláctví.

Přičemž za největší problém z hlediska sociálně patologických jevů považujeme na naší škole nepřítelství dobré vztahy mezi dětmi.

Krátkodobým cílem je tedy dětem zprostředkovat dostatek informací k problematickým jevům tak, aby měly samy možnost posoudit vhodnost/nevhodnost nežádoucích

činností a vybavit je dostatkem kompetencí k tomu, aby byly případně schopny odolat nevhodnému tlaku vrstevníků.

V praxi to krom jiného znamená, že během prvního stupně by žáci měli získat tyto kompetence a znalosti:

- umění komunikovat správně s vrstevníky i dospělými;
- rodinu chápat jako zázemí a útočiště;
- mít základní zdravotní návyky (výživa, hygiena, spánek, cvičení);
- správně si organizovat svůj volný čas;
- rozlišovat mezi léky a léčivými přípravky a návykovými látkami;
- definovat drogu a její nebezpečí, včetně alkoholu a tabáku.

Během druhého stupně by žáci měli prohloubit a získat tyto kompetence a znalosti:

- pojmenovat základní návykové látky, znát jejich účinky na organismus;
- umět odmítnout, co nechce, znát kontaktní místa pro problematiku závislostí, rozpoznat propagaci návykových látek;
- orientovat se v problematice sexuální výchovy, znát kontaktní místa;
- znát základní právní normy;
- zaujímat zdravé životní postoje, tolerovat odlišnosti;
- zvládat základní sociální dovednosti včetně komplikací ve vztazích k druhým lidem, včetně blízkých;
- pochopit osobní a společenskou zodpovědnost, kriticky myslet a správně se rozhodovat.

Specifická a nespecifická primární prevence a volnočasové aktivity

Cestou jak naplnit krátkodobé i dlouhodobé cíle našeho preventivního programu školy je uskutečňovat specifickou i nespecifickou primární prevenci a nabídnout dostatečné množství volnočasových aktivit.

Primární prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít

problémům a následkům sociálně nežádoucích jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření.

Za specifickou prevenci označujeme takovou prevenci, která zahrnuje aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika;
- b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování;
- c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

Za nspecifickou prevenci označujeme takovou prevenci, která zahrnuje veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování a rozvíjení pozitivního sociálního chování. Za volnočasové aktivity označujeme veškeré činnosti, které děti učí smysluplnému využívání a organizaci volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.

Nspecifická primární prevence a volnočasové aktivity představují základ a nosný prvek celého systému prevence. Volnočasové aktivity jsou určeny nejširším vrstvám dětí a mládeže, umožňují harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce.

Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako prevence před exkluzí (vyloučením).

Velkou příležitostí k intenzivnímu realizování prevence skýtají společné akce, kdy děti získávají společné zážitky a zároveň je na ně možno pedagogicky působit, takovými akcemi na naší škole jsou především vícedenní výlety, adaptační kurzy a lyžařský kurz.

Otvírá se zde možnost pracovat hlavně na posilování sebevědomí, sebedůvěry, vztazích v kolektivu, posilování kolektivní důvěry, posilování návyků zdravého životního stylu, vhodného využívání volného času atd. atd.

Ne vždy si všichni pedagogové uvědomují, že především pro mladší děti jsou autoritami, ke kterým mají děti tendenci vzhlížet a napodobovat chování učitelů. Tedy sama postava pedagoga, jeho chování a vystupování je svým způsobem prevencí.

Specifická prevence

Specifická prevence na naší škole je realizována jednak zařazováním problematických témat do výukového procesu (např. problematika rasismu v hodinách dějepisu, které se týkají nacistického Německa, či problematika kouření v hodinách přírodopisu, kdy se probírá dýchací ústrojí), jednak přímým působením učitelů či spolupracujících organizací na děti, když hovoří o konkrétním patologickém jevu.

Chemie: bezpečné zacházení s chemickými látkami, výstražné symboly, první pomoc.

Tělesná výchova: využití volného času, mezilidské vztahy, seberealizace, sebepoznávání, řešení problémů, rozhodovací schopnosti, zdravý životní styl.

Přírodopis: zdravý životní styl.

Český jazyk: volné zařazování témat do hodin slohu, sebepoznávání a sebepojetí (slohová a literární výchova), mezilidské vztahy, zapojení žáků do literárních soutěží a kulturních akcí.

Cizí jazyk: komunikace (konverzační cvičení).

Výchova k občanství: volný čas a nabídka kulturních institucí, ochrana duševního vlastnictví, globální společenské problémy, člověk a morálka, člověk a dospívání, hledání sebe sama náročné životní situace, právní řád, právní ochrana, trestní právo, příprava na pracovní uplatnění, sociální politika státu, životní perspektivy.

Zeměpis: životní úroveň, život různých kultur, rasismus, xenofobie.

Dějepis: lidské rasy, projevy rasismu a antisemitismu, národní nesnášenlivosti.

Specifická primární prevence v 1. – 3. třídě je prováděna primárně pedagogy naší školy ve vyučovacích předmětech a během obvyklé vzájemné sociální interakce.

Na hranici specifické a nespecifické primární prevence je působení Semiramis z. ú., které je v letošním roce hlavní spolupracující organizací. Dochází k nám provádět primární prevenci do 4. až 9. třídy, a to dvakrát za rok. Děje se tak v tříhodinových blocích.

Některé aktivity Semiramis z. ú. patří do specifické (konkrétní informace o závislostním chování, návykových látkách apod.) a jiné do nespecifické (rozvíjení vztahů, práce s volným časem, nácvik asertivního chování, práce s pravidly apod.) primární prevence.

Semiramis z. ú. se při svém působení na naší škole zabývá těmito tématy:

KONCEPTY PROGRAMŮ VŠEOBECNÉ DLOUHODOBÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Program všeobecné dlouhodobé primární prevence zaměřený na rizikové chování a zdravý životní styl (Program VDPP II.)

Program VDPP II. je možné zahájit ve 4. ročníku, nebo v 6. ročníku, na naší škole je zahájen od 4. ročníku. Jeho náplní je ve 4. třídě práce s kolektivem a budování pozitivních mezilidských vztahů – zdravé interakce ve skupině, zdravé sebepojetí, schopnost tolerovat odlišnosti, umění spolupráce a komunikace s ostatními. V 5. třídě je pak program zaměřen na téma rizikového chování na internetu a následně je pozornost věnována tématu přestupu na 2. stupeň základní školy.

Od 6. ročníku je obsahem programu rovněž podpora třídního kolektivu, vzájemné spolupráce, a tím prevence šikany. V průběhu celého programu je kladen důraz na posílení životních hodnot a postojů vedoucích ke zdravému životnímu stylu („bio-psycho-sociální pohodě“). Obsahem jsou témata týkající se různých forem rizikového chování jako např. intolerance, rasismus, agresivita, rizikové sexuální chování, závislostní chování, šikana, rizikové trávení volného času.

První část Programu VDPP II. (4. – 7. ročník) má pevně stanovenou tematickou strukturu. Lektoři mají po konzultaci s vedoucí Centra PP a třídním učitelem, popř. školním metodikem prevence možnost upravit téma dle aktuálních potřeb třídy.

Témata v druhé části Programu VDPP II. (8. a 9. ročník) jsou již na volbě samotných

žáků, třídního učitele, popř. školního metodika prevence.

Tematické rozložení:

4. ročník

Vyplouváme

Jedná se o první kontakt třídy s lektory, cílem bloku je tudíž navázat počáteční vztah vzájemné důvěry, který je nezbytným předpokladem pro zajištění efektivity programu. Lektoři si utvářejí první obraz o klimatu ve třídě a vztazích mezi žáky. V bloku dochází k předání základních informací o SEMIRAMIS z.ú. a Programu DPP. Hry a techniky jsou orientovány na poznání třídy, mapování úrovně schopnosti spolupráce včetně jejího rozvíjení. Zároveň aktivity slouží k poznání sebe sama, svých potřeb a současně i vnímání potřeb druhých. V neposlední řadě má setkání za cíl seznámit žáky se stylem práce, který je v rámci Programu DPP využíván (interaktivní techniky, diskuse, práce v komunitním kruhu atd.). Nedílnou součástí bloku je nastavení pravidel vzájemné spolupráce.

Já mezi ostatními

Cílem bloku je prevence šikany ve školním prostředí. Za tímto účelem se s žáky pracuje na budování zdravých vztahů v kolektivu prostřednictvím podpory komunikace a spolupráce mezi žáky. Stejně tak je u žáků pomocí technik rozvíjena empatie a vzájemná tolerance odlišností.

5. ročník

Hračka jménem počítač

Cílem bloku je prevence netolismu, podpora kritického myšlení nad možnostmi využívání internetu a sociálních sítí. Důraz je kladen na schopnost bezpečného pohybu na internetu s poukázáním na existující rizika. Žáci jsou vedeni k odpovědnosti za své jednání nejen ve virtuálním světě.

Vzhůru na 2. stupeň

Blok je věnován ukončení působení žáků na 1. stupni a jejich přestupu na vyšší stupeň základní školy. Dochází k rekapitulaci a zhodnocení zkušeností a času stráveného na 1. stupni. Důraz je kladen na podporu žáků v uvědomění si nových povinností, větší

zodpovědnosti, osamostatnění a dalších změn, které se s přestupem pojí. V souvislosti s tím je prostor bloku věnován tématu vlastních pocitů žáků, sdílení očekávání, obav, a jejich normalizování, zároveň také přípravě na možnou proměnu třídního kolektivu.

6. ročník

Vyplováme na 2. stupni

Náplní bloku je zhodnocení přestupu žáků na 2. stupeň a nastalých změn. Dochází k podpoře vztahu mezi žáky a případným novým třídním učitelem. Součástí bloku je opětovné nastavení třídních pravidel dle aktuálních potřeb třídy, přičemž je podporována vlastní odpovědnost žáků za své chování. Jsou zařazeny aktivity, pomocí kterých je posilována schopnost spolupráce s ostatními a vědomí sounáležitosti se skupinou, zároveň je vyzdvihována individualita žáků.

Na jedné lodi

Hlavním cílem bloku je prevence šikany ve školním prostředí. Za tímto účelem se s žáky pracuje na budování zdravých vztahů v kolektivu a rozvíjení schopnosti vzájemné spolupráce. V průběhu bloku žáci pracují ve dvojicích, případně menších skupinách a následně je zařazena aktivita zaměřená na celotřídní spolupráci obsahující mimo jiné sociometrické prvky. Během setkání dochází k podpoře individuality, sebevědomí žáků a zároveň k posilování vědomí sounáležitosti se skupinou.

7. ročník

Táhneme za jeden provaz

Hlavním cílem bloku je prevence šikany ve školním prostředí. Za tímto účelem se s žáky pracuje na budování zdravých vztahů v kolektivu a rozvíjení schopnosti vzájemné spolupráce. Jsou využívány interaktivní techniky, při kterých žáci pracují ve dvojicích, v menších skupinách a následně v rámci celé školní třídy. Důraz je kladen na rozvoj schopnosti vzájemné komunikace, budování pocitu sounáležitosti se skupinou a zodpovědnosti. Setkání je zaměřeno na podporu kooperativního jednání mezi žáky.

Když se někdo topí

Hlavním cílem bloku je prevence šikany ve školním prostředí, budování kolektivního vědomí a zodpovědnosti. Tématem bloku je šikana a agresivní chování v třídních

kolektivech. S žáky se pracuje jak pomocí prožitkových technik, tak i diskuzí, při kterých je předán teoretický základ. Setkání má za cíl vést žáky k pochopení příčin šikany, ukázat jim možnosti jejího řešení a vést je k uvědomění si spoluzodpovědnosti za klima ve třídě.

8. a 9. ročník - výběrové bloky:

Nemůžu žít bez...

V bloku dochází k vysvětlení zásadních pojmů z oblasti závislostí. Vzhledem k šíři tématu je možné blok zaměřit na problematiku závislostí obecně, kdy je pozornost věnována především změnám v postojích a v hodnotovém žebříčku, které s sebou závislost přináší. Další možnou variantou je zaměření bloku konkrétněji např.: na jednotlivé druhy návykových látek, jejich rozdělení, účinky a rizika či na nelátkové závislosti, kam se řadí mimo jiné patologické hráčství a netolismus.

Veškeré předávané informace jsou zaměřeny na pochopení zdravotních, psychických, sociálních i materiálních škod souvisejících se závislostí.

Zrcadlo, zrcadlo... aneb v zajetí ideálů

Tématem tohoto bloku je fenomén ideálu krásy, který je nastaven současnou společností, a jeho realistické zhodnocení. Není opomenut tlak ze strany médií a problematika poruch příjmu potravy. Důraz je kladen na formování zdravého sebepojetí a schopnosti sebeprezentace žáků.

Jenom pohled nestačí

V bloku jsou žákům předávány informace týkající se intolerance, rasismu, xenofobie, extremismu, subkultur apod. V rámci diskuse může každý projevit svůj postoj k danému tématu a konfrontovat jej s ostatními. Cílem tohoto bloku je uvědomění si předsudků, se kterými se v běžném životě setkáváme, jejich racionalizace a budování schopnosti tolerovat odlišnosti.

Šaty dělají člověka

Cílem tohoto bloku je zprostředkovat žákům validní informace o nejčastějších subkulturách vyskytujících se v České republice. Prostřednictvím diskuze a prožitkových technik zaměřených na výhody a nevýhody příslušnosti k vybraným subkulturám jsou žáci vedeni k utváření vlastních postojů. Součástí bloku je také

zamyšlení nad případnými riziky přirozené potřeby člověka patřit do skupiny. Část bloku je věnována předsudkům, jejich uvědomění a racionalizaci.

Já mezi lidmi

Interaktivní techniky využívané v tomto bloku jsou zaměřeny na rozvoj komunikačních dovedností, jako jsou umění vzájemného naslouchání, schopnost argumentace a empatie. Dále je možné se v tomto bloku věnovat praktickému nácviku odmítání (umění říci „ne“), konstruktivnímu řešení konfliktů a rozpoznávání komunikačních chyb. Lektori apelují na asertivitu žáků a vše dosazují do kontextu sociálních situací, ve kterých mohou žáci osvojené dovednosti využít.

O rodičích a dětech aneb umyl sis ruce?

Blok je zaměřen na rozvíjení komunikačních schopností a dovedností potřebných pro konstruktivní řešení konfliktů. Prostřednictvím interaktivních technik, diskusí a modelových situací je žákům zprostředkován náhled na jejich vlastní i rodičovskou zodpovědnost. Cílem bloku je dále rozvoj empatie, tolerance a schopnosti vzájemného naslouchání.

Žijeme online

V bloku jsou reflektovány současné trendy trávení volného času žáků, s cílem vést žáky ke kritickému zhodnocení výběru jejich volnočasových aktivit. Blok se dále věnuje tématu internetu a kyberprostoru obecně se zaměřením na možnosti jejich využití a poukázáním na existující rizika. Důraz je kladen zejména na schopnost bezpečného pohybu ve virtuálním světě a pochopením jeho podobností a odlišností s reálným světem.

Nebezpečné bezpečně?

V bloku jsou reflektovány současné trendy trávení volného času žáků, s cílem vést žáky ke kritickému zhodnocení výběru jejich volnočasových aktivit. Blok je dále zaměřen prožitkově, věnuje se tématu adrenalinu a jeho významu v životě člověka. Zřetel je brán na budování pocitu zodpovědnosti za vlastní osobu, uvědomování si možných rizik, zhodnocení vlastních schopností při výběru způsobu trávení volného času.

Já a ty

Blok je orientován na téma mezilidských a partnerských vztahů. Interaktivní techniky využívané v tomto bloku jsou zaměřeny na rozvoj komunikace, empatie, umění vzájemného naslouchání a porozumění. Jedním z cílů tohoto bloku je uvědomění si odlišností mezi muži a ženami a rozvoj vzájemné tolerance a pochopení.

Na tělo

V tomto bloku je věnován prostor problematice partnerství a prevenci rizikového sexuálního chování. Dochází zde k vyjasnění pojmů z oblasti sexuality. Pozornost je věnována tématům jako jsou pohlavně přenosné choroby, homofobie, sexuální poruchy atp. Cílem je formování zdravých postojů žáků v oblasti partnerského a sexuálního života.

Uvolněte se, prosím

Blok je zaměřen na zvládání stresových situací a vlastních emocí s nimi spojených. Cílem bloku je přivést žáky k nahlédnutí jejich stresových faktorů a jejich pochopení. Blok se soustředí také na téma stresu jako důležitého prvku rozvoje člověka a ukazuje i na jeho pozitiva. Záměrem je podpořit u žáků zdravé vzorce zvládání náročných situací, ukázat možnou psychohygienu a nabídnout způsoby dlouhodobého posilování psychické odolnosti.

Součástí posledního bloku v 9. ročníku je závěrečná reflexe celého Programu DPP.

Naznačená témata jsou orientační, v případě potřeby třídního kolektivu může dojít ke změně programu.

Do deváté třídy bude snaha pozvat příslušníka Policie ČR, aby hovořil o právních aspektech v souvislosti se získáním OP. Přítomnost někoho, kdo by k dětem promluvil stran tohoto tématu by byla velmi potřebná, bohužel se nám však většinou nikoho kompetentního, kdo by zároveň uměl mluvit k dětem, nedaří sehnat.

Do budoucna je plánováno, že část specifické primární prevence budou vykonávat přímo vyučující, neboť učitelky prvního stupně absolvovaly kurz potřebný

k realizování projektu Kočičí zahrada a Mgr. Tomáš Breň absolvoval kurz potřebný k realizování projektů Unplugged a Boys and girls plus.

Vedle zmíněné specifické primární prevence dochází ještě k častým individuálním rozhovorům s dětmi, které mají problém s mezilidskými vztahy. Učitelé druhého stupně absolvovali kurz Efektivní vedení třídnických hodin. Další kurzy s podobným zaměřením jsou před námi.

Jak již bylo zmíněno, za největší problém aktuálně považujeme vzájemné nevhodné chování dětí, takže všichni pracovníci školy dané sledují a snaží se hned řešit nevhodné chování. Někteří vyučující se snaží posílit vztahy mezi dětmi např. společným spánkem ve škole, čímž dětem nabízejí další společné zážitky. Vzhledem k příčině takovýchto činností je otázkou, zdali by se rovněž nedaly tyto činnosti vnímat jako specifická prevence.

Nespecifická primární prevence

Nespecifická primární prevence zajišťovaná školou má především podobu společných akcí, kde se pracuje na rozvoji pozitivního sociálního klimatu mezi žáky, ale i mezi žáky a učiteli.

Jedná se o několikadenní adaptační kurzy, které děti absolvují vždy při setkání s novým třídním učitelem, pokud je k tomu ze strany vyučujícího vůle.

Dalším typem jsou jednodenní výlety se stmelovacím záměrem, dále pak jednorázové akce typu „spaní ve škole“, kdy celá třída stráví noc ve škole, přičemž odpoledne se hrají nejrůznější hry, následně je společná večeře a ráno společná snídaně.

Důležitou aktivitou, kde též dochází ke stmelování dětského kolektivu, bývá každoroční lyžařský kurz, který navštěvuje stále velká skupina dětí z druhého stupně, kdy zároveň často jezdí stejné děti, neb jsme malá škola a nenaplní se kapacita pouze jednou třídou.

Posledním typem jsou několikadenní školní výlety.

Jedinou slabinou nespecifické primární prevence prováděné na naší škole je skutečnost, že realizace záleží pouze na ochotě/neochotě třídního učitele.

Vytváření příznivého klimatu na naší škole spočívá také v zajištění dostatečného množství pozitivních volnočasových aktivit.

V době mimo vyučování je dětem nabídnuto značné množství zájmových kroužků.

Jednorázové akce

Den Země – úklid v Českém ráji ve spolupráci s CHKO Turnov (Brixí)

Den Země – úklid školní budovy a jejího okolí (Brixí)

sběr papíru – (Svobodová)

návštěva Obecní knihovny (pedagogové I. i II. stupně, školní klub)

divadelní představení, výstavy (všichni učitelé)

vánoční akademie (všichni učitelé)

školní akademie (všichni učitelé)

sportovní soutěže (Lehečka, Chlup)

nesportovní soutěže (olympiády, pythagoriáda apod.) (všichni učitelé)

příspěvky do obecního časopisu (všichni učitelé)

Den dětí – 1. stupeň

karneval – 1. stupeň

haloween

sportovní den (všichni učitelé)

branný den (všichni učitelé) mikulášská nadílka pro děti z I. stupně a MŠ připravena

žáky 9. třídy (třídní učitel 9. třídy)

vánoční a velikonoční jarmark (všichni učitelé)

vánoční besídky (všichni učitelé)

dějepisné exkurze (Breň)

návštěvy divadelních představení (Breň, vyučující I. stupně)

lyžařský kurz (Brixí, Jindrová, Chlup, Lehečka)

Vzdělávání pedagogů

Pedagogové se v rámci svých možností účastní aktivit zaměřených na protidrogovou prevenci a prevenci sociálně patologických jevů. Škola získává nabídky od různých vzdělávacích institucí, které připravují odborné semináře a školení zabývající se touto tematikou, a podle finančních a časových možností na ně pedagogy pravidelně vysílá.

V rámci Šablon OPJAK ZŠ a MŠ Kněžmost probíhá školení celého pedagogického sboru ve spolupráci se Semiramis z. ú.

Spolupráce s rodiči

Rodiče jsou pravidelně informováni o aktivitách směřujících k zajištění primární prevence. V případě potřeby jsou jim poskytnuty kontakty na specializovaná pracoviště. Rodiče se někdy podílí na primární prevenci svou účastí na nejrůznějších akcích.

Spolupráce s odborníky a dalšími organizacemi

V oblasti primární prevence spolupracujeme s dalšími organizacemi.

Oblast školství

- oblastní metodik prevence
- Pedagogicko-psychologická poradna Mladá Boleslav

Oblast sociálních věcí

- Odbor sociálních věcí a zdravotnictví – Městský úřad Mnichovo Hradiště
- Semiramis z. ú.
- linky důvěry

Policie ČR, Městská policie

- služba kriminální policie – oddělení nezletilých
- využití lektorských služeb policistů v oblasti sociálně patologických jevů

Řešení přestupků

Dopustí-li se žák nějakého přestupku, je tato situace nejprve projednána se žákem a potom je informován rodič. Dojde-li k porušení ustanovení školního řádu týkajícího se držení, distribuce a užívání návykových látek v prostorách školy, je toto klasifikováno jako hrubý přestupek a jsou z toho vyvozeny patřičné sankce - zhoršená známka z chování a informování OSPODu. Jsou sledovány i další sociálně patologické jevy – šikana, vandalismus, brutalita, rasismus, ale i hrubé a vulgární vyjadřování vůči spolužákům, pedagogům i ostatním zaměstnancům školy. I při jejich zjištění je přistoupeno k výchovným opatřením - k napomenutí třídním učitelem, důtce třídního učitele, ředitelské důtce až ke snížené známce z chování, popřípadě, dle závažnosti, informování OSPODu. Škola má stanoven přesný postup k řešení přestupků na ZŠ Kněžmost. Ve školním řádě je stanoven ředitelkou školy zákaz užívání, přechovávání a distribuce omamných látek, stejně jako používání mobilních zařízení (např. telefonů) a pořizování obrazových a zvukových záznamů bez souhlasu vyučujícího (za porušení posledně popsáno je, v souladu se školním řádem, snížena známka z chování). Řešení přestupků, které jsou v rozporu se řádem školy, řeší třídní učitelé, ředitelka školy, pedagogická rada, rodiče nebo policie - dle závažnosti přestupku.

V případě, kdy selže prevence ve škole, bude přistoupeno k následujícím opatřením:

- individuální pohovor se žákem
- podle zjištěných informací spolupráce s rodinou
- doporučení kontaktu s odborníky (K-centrum, PPP, SPC, Semiramis z. ú., školní psycholožka)
- v případě nezájmu rodičů uvědomění OSPODu
- v případě porušení zákona oznámení Policii ČR.

Závěr

Jednotlivé části preventivního programu školy kontrolovány a vyhodnocovány. S PPŠ budou seznámeni pedagogičtí pracovníci i rodiče. Na realizaci programu se budou podílet všichni vyučující ZŠ. Materiální a finanční zabezpečení bude realizováno ve spolupráci s OÚ Kněžmost, SRPŠ, dotační programy a případnými sponzorskými dary.

PŘÍLOHA I

Kontakty na organizace činné v primární prevenci:

Odbor sociálních věcí a zdravotnictví – Městský úřad Mnichovo Hradiště - 329 776
700

Semiramisu z. ú. - 420 723 179 409

oblastní metodik prevence - sabolova@pppsk.cz

Pedagogicko-psychologická poradna Mladá Boleslav - mladaboleslav@pppsk.cz

Některé z webových stránek zabývajících se primární prevencí

Návykové látky:

www.prevence-info.cz

www.drogy-info.cz

Rizikové chování v dopravě:

www.ibesip.cz

www.cdv.cz

Poruchy příjmu potravy:

www.fzv.cz

www.anabell.cz

Alkohol u dětí školního věku:

www.drogy-info.cz

www.podaneruce.cz

Týrané dítě:

www.capld.cz/linky.php

Šikana:

www.sikana.org

www.internetporadna.cz

www.minimalizacesikany.cz

Extremismus:

www.antisemitismus.cz

www.sekty.cz

Drogy:

www.odrogach.cz

Tabák:

www.nekuratka.cz

www.bezcigaret.cz

Internetová bezpečnost:

bezpecnyinternet.cz

PŘÍLOHA II

Evaluace preventivní činnosti za školní rok 2023/2024

V letošním školním roce, tedy 2023/2024, na naší základní škole probíhala primární prevence především prostřednictvím Centra primární prevence Středočeského kraje SEMIRAMIS z.ú. a zapojováním vhodných témat do výuky.

Semiramis prováděl primární prevenci v 4. – 9. třídě, a to v podobě dvou tříhodinových bloků, které byly zaměřeny na zdravý životní styl a vytváření a udržování zdravého sociálního klimatu.

Vedle toho ještě letos proběhla, stejnou organizací, mimořádná intervence ve třídě 3. A, kde vztahy mezi dětmi opravdu neodpovídaly a neodpovídají našim představám.

V 1. – 3. třídě probíhala primární prevence v rámci hodin běžné výuky doplňováním a začleňováním vhodných témat.

V průběhu celého roku jsme se snažili děti stmelovat v rámci školních i mimoškolních akcí, společným zájmem bylo prohloubit vztahy nejen mezi dětmi, ale i mezi dětmi a pedagogy, k čemuž výborně slouží především vícedenní školní výlety.

V letošním školním roce byly největšími problémy z pohledu primární prevence mezilidské vztahy mezi dětmi na prvním i druhém stupni. Problémy se řešily průběžně individuálními konzultacemi s dětmi i jejich rodiči. V průběhu roku jsme byli několikrát ve spojení s OSPODem. V rámci primární prevence spolupracovali všichni pedagogové.

Na naší škole funguje školní poradenské pracoviště, jehož členy jsou ředitelka školy (Mgr. Michaela Řeháková Černá), školní psycholožka (Mgr. Iva Březinová), výchovný poradce (Mgr. Zdeněk Chlup), výchovná poradkyně (Mgr. Soňa Pavlů, vedoucí ŠPP) a metodik prevence (Mgr. Tomáš Breň).

Stále ještě není úplně zřejmé, jaký smysl má mít ŠPP, a v naší škole se stále ještě „trochu hledá“, ale minimálně spolupráce s Mgr. Soňou Pavlů se ukazuje jako produktivní.

Činnost školnímu poradenskému pracovišti úplně neulehčuje nedůslednost některých pedagogů a nesoudnost některých rodičů vzhledem k chování jejich dětí.

Pedagogové prvního stupně jsou vyškoleni v programu Kočičí zahrada, který začleňují do výuky. Program Kočičí zahrada je primárně preventivní program určený dětem prvního stupně, kdy se pomocí pohádek o kočkách a následné diskuse nad nimi děti učí, jak reagovat v určitých životních situacích (úmrtí někoho blízkého, schopnost postavit se zlu apod.).

Pedagogové druhého stupně absolvovali a budou absolvovat semináře zaměřené na možnosti realizace kvalitní třídnické práce a semináře, které by jim měly umožnit snazší a efektivnější práci s dětmi v časech mimo výuku a lehčí komunikaci s rodiči.

Z hlediska primární prevence je velkým prostorem pro zlepšení třídnické práce.

Obecně lze říci, že naplánované akce se nám většinou podařilo realizovat.

Děti pravidelně navštěvovaly zájmové kroužky.

Škola se opět podílela na organizaci vánočního a velikonočního jarmarku.

Žáci se tak jako každý rok zapojili do sběru starého papíru. Ve škole jsou umístěny sběrné nádoby na elektroodpad a tříděný odpad, takže se žáci aktivně zapojují i do třídění odpadu. Vzhledem k tomu, že škola byla v loňském roce adoptivním rodičem zvířat v ZOO Praha, bylo umožněno žákům využít volné vstupenky do této zoologické zahrady. Škola spolupracovala také s místní knihovnou. Kladný vztah ke knihám mohli žáci 1. stupně i 2. stupně získat během několika projektů kněžmostské knihovny.

Snažíme se stále informovat žáky o škodlivosti užívání alkoholických nápojů, kouření a drog. Tento problém nejčastěji řešíme v předmětech výchova ke zdraví a výchova k občanství. Když se vyskytne nějaký problém z této problematiky, řešíme ho v kterémkoli jiném předmětu.

Velký úspěch u žáků měly adaptační kurzy, kde se žáci navzájem seznamovali s novými třídními vyučujícími.

V průběhu školního roku byly řešeny i méně závažné prohřešky žáků vůči školnímu řádu.

Naštěstí se nenaplnily obavy ohledně přijetí ukrajinských žáků.

Závěrem lze říci, že během tohoto školního roku se podařilo úspěšně realizovat mnoho akcí. V oblasti preventivního programu budeme nadále rozvíjet co nejužší spolupráci s rodiči žáků a důsledněji přistupovat k řešení projevů

nepřiměřeného chování ve škole. Velkým problémem i nadále zůstávají mezilidské vztahy mezi dětmi.

Značnou obtíží je disproporce mezi požadavky kladenými ministerstvem na primární prevenci a možností školy prevenci kvalitně provádět – nejedná se pouze o finanční prostředky, ale o situaci, kdy nelze realizovat kvalitní programy dlouhodobé kontinuální primární prevence – např. Kočičí zahradu, Unplugged či Boys and Girls plus, ač v pedagogickém sboru jsou vyškolení odborníci schopní programy realizovat, a to jednoduše z důvodu nulových časových možností. Jsme v situaci, kdy učitel musí volit mezi možnostmi realizovat program primární prevence, nebo odučit potřebnou látku, výsledkem je nešťastný kompromis, kdy je učební látka nahuštěna do menšího počtu hodin, nežli by bylo potřebné, a vyšetřené hodiny jsou věnovány primární prevenci.

Velkou potenciální výhodou je skutečnost, že jsme středně velká základní vesnická škola, kdy je umožněn užší kontakt mezi učiteli a žáky, což může vést k větší vzájemné obezřetnosti a větší důvěře. Skutečností však zůstává, že tato výhoda není využívána zplna.

Dlouhodobým problémem je vztah některých učitelů k primární prevenci. Primární prevence je někdy vnímána jako zbytná záležitost, kdy škola vykonává část práce rodičů, namísto aby plnila svou původní funkci, tedy šíření vzdělanosti, kdy jakákoli činnost směřující k primární prevenci pouze pedagogům ubírá čas, který by potřebovali věnovat vzdělávání dětí. Tento názor, který je do značné míry pochopitelný, zřetelně vystupuje na povrch při každé možné příležitosti, ať již se jedná o plnění administrativních povinností souvisejících s prováděním primární prevence, nebo o ochotu dostatečně erudovaně řešit problémy týkající se primární prevence.

V Kněžmostě 1. 9. 2024

Mgr. Tomáš Breň

PŘÍLOHA III

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních

Obsah a členění metodického pokynu

Úvodní ustanovení

Charakteristika šikany

Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

Základní postup v řešení šikany

Nápravná opatření

Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání

Šikana zaměřená na učitele: jak ji předcházet a jak ji řešit

Právní odpovědnost školy

Trestně-právní hledisko šikany

Podávání podnětů, stížností a oznámení

Závěrečná ustanovení

Seznam příloh

PŘÍLOHA 1: Stadia šikanování

PŘÍLOHA 2: Protektivní a rizikové faktory

PŘÍLOHA 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

PŘÍLOHA 4: Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku

šikanování

PŘÍLOHA 5: Školní program proti šikanování

PŘÍLOHA 6: Postupy pro vyšetření a řešení šikany

PŘÍLOHA 7: Literatura a webové odkazy

PŘÍLOHA 8: Vzor rozhodnutí o vyloučení žáka

Čl. 1

Úvodní ustanovení

(1) Cílem metodického pokynu je pomoci porozumět školám a školským zařízením (dále jen „školám“) fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde.

(2) Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování na škole, tedy i šikany. Ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele.¹

¹ § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Čl. 2

Charakteristika šikany

(1) Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepřijemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

(2) Podoby šikany:

□ Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

□ Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

□ Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. kyberšikana, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení. 2

2 Problematice kyberšikany se věnuje Příloha č. 7 – Kyberšikana Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (Dokument MŠMT č. j.: 21291/2010-28)

(3) Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá

znaky šikanování (viz Čl. 2 odst. 1). Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agrese neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

(4) Většina obětí šikany a jejich svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

(5) Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapi apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

Čl. 3

Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

(1) Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany. Je důležité, aby škola tyto hodnoty jasně komunikovala směrem dovnitř školy i vně a zřetelně je hájila a prosazovala (např. tím, že objeví-li se šikana, přistupuje škola k řešení včasné a otevřeně).

(2) Je důležité, aby se na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany podílela celá škola. Stěžejní roli a zodpovědnost za tuto oblast nese ředitel školy,

jeho role a aktivní přístup k problematice předcházení a řešení šikany je nenahraditelná (více viz Příloha č. 2 Protektivní a rizikové faktory). Pro prevenci i řešení šikany vedení školy určí konkrétní odpovědnost směrem k řediteli a jeho zástupcům, třídním učitelům, pedagogům, ostatním zaměstnancům školy, žákům, rodičům a školnímu poradenskému pracovišti, která je adekvátní jejich roli a možnostem (součást bezpečnostního a krizového plánu).

(3) Vedení školy pověří alespoň jednu osobu z řad pedagogických pracovníků specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce). Tato pověřená osoba by měla disponovat kompetencemi zejména k šetření a řešení počáteční šikany a vyhodnocování potřeb školy ve vztahu k pokročilé šikaně.

(4) Škola nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve svém školním řádu, která budou specificky vztažena také k projevům šikany (bude jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno). Součástí školního řádu by měla být pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Bližší podněty pro školní řád jsou uvedeny v Příloze č. 4 Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování.

(5) Škola nastaví důsledky za porušení pravidel u žáků, přičemž je důležité, aby uměla rozlišovat závažnost porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.

(6) Ve třídě jsou nastavena třídní pravidla, která nenahrazují ani nezduvojují školní řád. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci.

(7) Škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční systém vzájemné komunikace mezi pedagogy o signálech, výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě. Současně má škola nastaven pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany a využívá k němu adekvátní nástroje (více v Příloze č. 3 Přímé a nepřímé varovné signály šikanování).

(8) Škola zajistí informovanost všech svých členů o tom, co je a co není šikanování, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem pedagoga nebo školy.

(9) Škola kontinuálně realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování (včetně šikany), kterou má popsánu v Preventivním programu školy někdy nazývaném také minimální preventivní program. Součástí tohoto programu školy je také školní program proti šikanování (Příloha č. 5 Školní program proti šikanování). Škola má popsány konkrétní preventivní mechanismy, které používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou (bezpečnostní plán). Účelem je riziku účinně a konkrétně předcházet. Současně má škola popsány postupy řešení krizových situací pro případ, že situace šikany nastala (krizový plán). Na základě svých zkušeností škola tyto plány pravidelně vyhodnocuje a upravuje.

(10) Škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání; uvádějících učitelů pro začínající pedagogy; dostupné intervize a/nebo supervize. Plán dalšího vzdělávání pedagogů zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů (zejm. v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování, v evaluaci klimatu třídy jako východiska k plánování služeb školy). Zároveň zajišťuje vzdělávání ředitelů v oblasti právního povědomí.

(11) Škola zajišťuje pravidelnou realizaci třídnických hodin, které by měly žákům poskytnout bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou mluvit o své spokojenosti ve škole, pocitu bezpečí, vztazích ve škole a ve třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.

(12) Škola má zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a neziskové organizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, krizové centrum, zdravotnická zařízení, Policie ČR případně další odborníci). Je dobré, pokud škola zveřejňuje tyto kontakty pro žáky, rodiče a pedagogy tak, aby jim byly na očích a mohli vyhledat pomoc také sami.

Čl. 4

Základní postup v řešení šikany

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Škola ale musí být připravena i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví. Metodický pokyn uvádí základní pravidla v šetření a řešení šikany. Podrobnější informace k tématu včetně konkrétních příkladů řešení šikany lze nalézt v odborné literatuře a na webových odkazech viz Příloha č. 7 Literatura a webové odkazy.

(1) Účinná intervence vyžaduje od toho, kdo ji poskytuje, zkušenosti s fungováním skupinové dynamiky a vedením rozhovoru. Je důležité, aby škola disponovala pracovníky, kteří si tyto kompetence rozšířili dalším vzděláním (viz Čl. 3 odst. 3).

(2) Školní šikanování má svůj zákonitý vnitřní vývoj. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoli skupině. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy jde o odmítání, nekomunikaci, pomluvy, intriky vůči některému, zpravidla neoblíbenému a nejméně vlivnému členu skupiny. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. V dalším stadiu dochází ke stupňování manipulací, objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese a ostrakizovaný žák slouží pro odreagování napětí skupiny. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu se šikanování stane skupinovým programem (podrobněji viz Příloha č. 1 Stadia šikanování).

(3) Pro volbu způsobu šetření a řešení šikany je zásadní vyhodnocení závažnosti situace. Škola musí nejprve posoudit a odhadnout závažnost šikany. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a řešení počátečních a pokročilých stadií šikany.

(4) Po vyhodnocení závažnosti situace a dále v průběhu celého šetření škola musí zvažovat, zda je sama kompetentní šikanu šetřit a řešit nebo zdali požádá o pomoc zvenčí (např. pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče, neziskovou organizaci).

(5) Pedagogové, především školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci a řešení šikany (např. školní metodik prevence), by měli zvládnout

počáteční šikanu, tj. první, druhé a někdy i třetí stadium, kdy ještě nalezneme vhodné svědky a žáky ochotné spolupracovat na změně, a kdy ještě ubližování slabším není řízeno jádrem agresorů (struktura postupu uvedená v Příloze č. 6 Postupy pro vyšetření a řešení šikany). V případě potřeby se škola obrací na externí odborníky.

(6) Při vyšetřování a řešení pokročilé šikany se škola obrátí na externí odborníky na šikanu, kteří jsou vybaveni pro řešení třetího, ale i čtvrtého a pátého stadia.

(7) Jeden typ pokročilé šikany – výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynč, je výjimkou. Zde nelze čekat na odborníka, oběti hrozí těžké poškození zdraví, kromě toho později to již nelze vyšetřit. Z tohoto hlediska musí mít každá škola krizový plán obsahující předem promyšlené kroky, role a úkoly členů týmu (struktura postupu je uvedená v Příloze č. 6 Postupy pro vyšetření a řešení šikany).

(8) Při řešení by měl být kladen akcent na to, že žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn. Je důležité se samotným žákem probrat, co škola může udělat pro to, aby se zase cítil bezpečně.

(9) Po celou dobu řešení škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné.

(10) Součástí řešení pak musí být vždy nastavení ozdravných mechanismů pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (třídu). Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina či menšina).

(11) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i s obětí šikany. V případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(12) Škola eviduje projevy šikany a dále reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány a nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování.

(13) Při řešení by se škola měla vyvarovat těchto nevhodných postupů:

- přehlížení, bagatelizací agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“

nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli nebo se veřejně ihned na místě omlouvali

vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně

nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu

emotivního řešení problému (k řešení problému je třeba přistupovat věcně)

agresivního řešení problému (např. násilím)

příliš autoritativního řešení (např. zastrašováním nebo vyhrožováním), což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání

předjímání recidivy útočnicka

řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií (zbytečná kriminalizace útočnicka)

automatického obviňování oběti (sekundární viktimizace)

vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

(14) Řešením situací komplikovaného chování žáků se zabývá materiál Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) s názvem „Využití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách“, který je zveřejněn na webových stránkách MŠMT: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vyuziti-pravnich-opatreni-pri-reseni-problemoveho-chovani>. Podrobnější informace k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách je zpracováno v metodickém dokumentu „Poznámky k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách“, který je též zveřejněn na webových stránkách MŠMT: <http://www.msmt.cz/file/37239/> a který seznamuje školy s možnostmi preventivních, kázeňských a sankčních opatření při výskytech šikany ve školách.

Čl. 5

Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy - nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku);

realizace individuálního výchovného plánu agresora;

snížení známky z chování;

převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);

vyloučení ze školy při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku. Při vyloučení žáka se musí postupovat v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád (viz Příloha č. 8 Vzor rozhodnutí o vyloučení žáka);

v extrémních případech si lze představit potřebu urychlit proces vyloučení žáka proto, aby se neopakovaly negativní projevy plynoucí z přítomnosti problematického žáka ve škole. Taková potřeba může vzniknout zejména v situaci, kdy selžou všechna ostatní opatření organizačního, výchovného či kázeňského charakteru. Pro urychlení procesu vyloučení žáka ze školy zejména v jasných případech, kdy není pochyb o tom, že jsou pro takový postup splněny podmínky, je možné uvažovat o vyloučení odkladného účinku rozhodnutí o vyloučení žáka ze školy podle § 85 správního řádu. Takto nabyde rozhodnutí o vyloučení žáka ze školy právní moci již doručení účastníkovi nebo účastníkům řízení a nemusí se čekat na uplynutí lhůt pro podání odvolání, případně na rozhodnutí o odvolání. Žák bude takto vyloučen ze školy již dnem doručení rozhodnutí žákovi (v případě, že je žák zletilý), nebo jeho zákonným zástupcům;

doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu;

podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

(1) Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Rodiče pak mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.

(2) Škola by měla hned na začátku školního roku informovat rodiče o programu proti šikanování. Příklad informace o školním programu proti šikanování lze nalézt v Příloze č. 5 Školní program proti šikanování.

(3) Když rodiče přijdou žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte – nereaguje pedagog obranně a nedůvěřivě. Nevyjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost. Nezlehčuje situaci tvrzením, že jejich dítě provokovalo, nebo že se jednalo jenom o škádlení atd. Je nutné rodiče v klidu vyslechnout, nechat vymluvit, nepoučovat, aktivně naslouchat. Je potřeba se umět doptat na důležité informace. Podezření nebo tvrzení rodičů, že je jejich dítě šikanováno, se nesmí nikdy podcenit a je potřeba účinně a bezpečně situaci prošetřit (Příloha č. 6 Postupy pro vyšetření a řešení šikany).

(4) Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyšetřena. V praxi se vyskytuje závažná chyba, kdy si ředitelé pozvou najednou rodiče údajných obětí a údajných agresorů, podezřelé žáky, některé pedagogy a vyšetřují situaci se všemi najednou, případně pořizují video nebo audio záznam.

(5) Rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně. U počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních. Někdy je užitečné připravit rodiče oběti i na třídní schůzku, kde bude podána informace o řešení šikany.

(6) Vážnou chybou je neinformování rodičů o řešení šikany. Chybou je taktéž nepřipravená třídní schůzka a opakované řešení šikany s rodiči, což vede k eskalaci destruktivních procesů a negativních emocí.

(7) Ve všech případech je potřeba informovat rodiče, že ve třídě byla šikana a škola ji řešila. U počáteční šikany zpravidla stačí podat informaci na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany je na místě svolat schůzku mimořádnou. Vždy je důležité, aby byl na schůzce přítomný školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci a řešení šikany (případně i externí odborník).

(8) Rozhovory s rodiči, rozhovory s protagonisty šikany (oběťmi, svědky, agresory) jsou náročné. Určený pedagog pro prevenci a řešení šikany musí absolvovat alespoň základní výcvikový kurz – první pomoc při šikanování.

Čl. 7

Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání

(1) Empirické zkušenosti potvrzují, že šikana se může objevovat už v mateřské škole (dále jen „MŠ“). Vyskytují se tam prvky šikany a spíše zárodečná stadia tohoto destruktivního fenoménu. Nicméně skrytá a neléčená počáteční šikana působí i zde velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy.

(2) Škola musí zabezpečit minimální požadavky na ochranu dětí před šikanou. Po odborném a bezpečném rozkrytí šikany pedagog zvolí podle situace vhodný způsob nápravy, např.:

rozhovor s dítětem, které ubližuje - pedagog využije opatření, která v MŠ fungují, např. srozumitelně sdělí dítěti, že porušilo stanovená pravidla, vede jej v sociálně žádoucích projevech, navrhuje a ukazuje mu adekvátní varianty v projevech chování; samozřejmě, jakmile je to možné, ocení jeho zlepšení;

zavedení ochranného režimu oběti - v počátku pro jistotu MŠ nastaví přísnější dozor; v některých komplikovanějších případech oběť a útočníka v rámci možností od sebe oddělí; není vhodné konfrontovat agresora s obětí;

□ práce se skupinou - MŠ využije intervenční program, v němž žáci získávají žádoucí vzory chování a zároveň se mohou „dotknout“ pocitů toho, komu je ubližováno; vhodné jsou činnosti podporující spolupráci, při nichž nejsou vítězové a poražení; využít se dají rovněž pohádky či příběhy a jejich dramatizace;

□ rozhovor se zákonnými zástupci dítěte agresora - proběhne až tehdy, když je situace zmapovaná; důležitá je maximální snaha získat je pro spolupráci; nejbezpečnější je, když rozhovor provede pracovník MŠ; rozhovor rodičů oběti s rodiči agresora je velmi rizikový.

Škola může zvolit i kombinaci výše uvedených metod.

(3) Škola zajišťuje podporu a rozvoj pro své pedagogy v podobě kontinuálního plánu dalšího vzdělávání.

Čl. 8

Šikana zaměřená na učitele: jak ji předcházet a jak ji řešit

(1) Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.

(2) Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statusem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statusem a formální autoritou.

(3) Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorech, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

(4) Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat

situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pocit uje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

(5) Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako bossing), kolegů (nejčastěji jako mobbing), podřízených kolegů (nejčastěji jako staffing), nebo šikana ze strany zákonných zástupců nebude předmětem tohoto metodického pokynu, protože postrádá aspekt rizikového chování žáků. Tyto formy šikany patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt šikany mezi žáky a také šikany zaměřené na učitele (viz Příloha č. 2 Rizikové a protektivní faktory) a jejich prevence a včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

(6) Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele

Pro prevenci šikany zaměřené na učitele platí doporučení pro vytváření a udržování bezpečné školy uvedené v Čl. 3 tohoto metodického pokynu. Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele dále snižuje:

- Prevence stojí na celoškolském přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervenci, pokud k výskytu dojde. Uvědomění si rizika a jeho deklarace může významně snížit rozvoj šikany.

- Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů.

Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno.

Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu.

Pedagog posiluje zapojení žáků/studentů do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky/studenty zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.

Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků.

Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost.

Všimá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje.

Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy.

Všimá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák/student cítí přijatý.

(7) Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí doporučení uvedené v Čl. 4 tohoto metodického pokynu. Dále je důležité respektovat tyto zásady:

Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních.

Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.

□ Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky.

□ V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace.

□ Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechuť k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.

□ Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.

□ Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).

□ Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.

□ V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

Čl. 9

Právní odpovědnost školy

(1) Škola má odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školních zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

(3) Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

(4) Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

□ Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona).

□ Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom

musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.

□ OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce. Základními nástroji práce OSPOD je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence.

□ Dalším významným nástrojem OSPOD pro řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny jsou případové konference, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu, které staví dítě a jeho rodinu do centra řešení jejich situace a které vychází z principu partnerství a spolupráce, jakož i z principu důvěrnosti, diskrétnosti a bezpečného prostoru pro vzájemné sdílení informací. Případová konference je nástrojem případové práce (tzv. case managementu), což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka, který bude vycházet z předmětu případové konference. Zástupce školy může být na případovou konferenci přizván, pokud on sám jako fyzická osoba, s ohledem na význam, který zastává ve vztahové síti dítěte, či škola jako instituce mohou s ohledem na konkrétní okolnosti případu přispět k řešení situace dítěte a jeho rodiny. Pokud je zástupce školy na konferenci účasten, pak je ze zákona vázán zachováním mlčenlivosti (dle § 57 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Informace, které se na konferenci dozví, jím nesmí být nikam přeneseny, ani do prostoru školy. Pokud jedním z výstupů případové konference bude přijetí konkrétního opatření za účelem úpravy podmínek ve

školsním prostředí, je třeba postupovat v souladu se školským zákonem. Není přitom nezbytné na půdě školy sdělovat, že konkrétní opatření je přijímáno jako jeden z výstupů případové konference, a to z důvodu ochrany dítěte před případnou stigmatizací. Je třeba zdůraznit, že nástroj případových konferencí není výlučným nástrojem OSPOD při poskytování sociálně-právní ochrany dětí, ale může být využit i školou bez nutnosti účasti OSPOD jako nástroj případové práce při řešení situace ve třídě či škole, v níž je třeba uskutečnit setkání více osob a koordinovat jejich další postupy.

□ Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyrozumění do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

Čl. 10

Trestně-právní hledisko šikany

(1) V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů.

(2) Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“). Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

(3) Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů: proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175

Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

(4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takovýto motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu.

(5) Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

(6) Trestní odpovědnost

Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění.

V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

(7) Povinnost překazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekazení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází.

□ Povinnost překazit páčání nebo spáchání trestného činu (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).

□ Neoznámení trestného činu (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany

by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).

V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán. V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právníkové osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých (viz odst. 3, bod 3).

(8) Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti presumpci neviny, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.

Čl. 11

Podávání podnětů, stížností a oznámení

(1) Pro zajištění otevřené komunikace je žádoucí, aby škola stanovila jasný a jednoznačný postup pro příjem podnětů a stížností ze strany zaměstnanců, žáků a zákonných zástupců. A to i anonymně. Takový postup jasně deklaruje:

- kam a jak podnět či stížnost podat;
- jak bude s podnětem či stížností naloženo – kde, kdy a jakým způsobem;
- jak postupovat v případě nespokojenosti s vypořádáním.

(2) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně školního metodika prevence či výchovného poradce, je nutné se obrátit na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení. Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele a postup školy v řešení šikany je nedostatečný, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost nebo oznámení České školní inspekci (dále jen „ČŠI“). Stížnost nebo oznámení podané písemně, osobně

nebo v elektronické podobě se přijímají na všech pracovištích ČŠI. V případě, že stěžovatel požádá o utajení své totožnosti, zaručuje ČŠI anonymitu při prošetřování. Je však důležité, aby ve stížnosti byly popsány všechny podstatné okolnosti, včetně identifikace školy.

Stížnost nebo oznámení je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI i na ústředí, tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz. Při šetření zřizovatelem a ČŠI bývá do týmu zařazen specialista na řešení šikany. Současně je možné stížnost podávat školskému ombudsmanovi (ombudsman@msmt.cz), veřejnému ochránci práv (podatelna@ochrance.cz) a na příslušné státní zastupitelství. V případě, že stížnost či oznámení zasahuje oblast pracovně-právních vztahů, je možné se obrátit na příslušný inspektorát práce. Další možností je pak řešení sporu podáním žaloby na ochranu osobnosti nebo pomocí antidiskriminačního zákona u soudu.

Čl. 12

Závěrečná ustanovení 15

(1) Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. MSMT-22294/2013-1.

(2) Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Čl. 13

Seznam příloh

1. Stadia šikanování
2. Protektivní a rizikové faktory
3. Přímé a nepřímé varovné signály šikanování
4. Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování
5. Školní program proti šikanování
6. Postupy pro vyšetření a řešení šikany
7. Literatura a webové stránky
8. Vzor rozhodnutí o vyloučení žáka¹⁶

PŘÍLOHA 1: Stadia šikanování
První stadium: Zrod ostrakismu Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace V

zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace. Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“. Čtvrté stadium: Většina přijímá normy Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení. Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případech, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly. Zvláštnosti u psychických šikan U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezádá s nejbrutálnější fyzickou agresí. (Kolář, 2011) 17

PŘÍLOHA 2: Protektivní a rizikové faktory úroveň protektivní faktory rizikové faktory společnost, komunita

- nastavení hodnot ke vzdělání, podpora autority školy a pedagoga;
- příležitosti pro pozitivní angažmá dětí, např. nabídka mimoškolních aktivit pro trávení volného času dětí a mladých lidí;
- příležitosti pro účast na

rozhodování pro děti, na utváření kultury a prostředí; • nabídka služeb pro ohrožené rodiny a děti; nabídka služeb pro žáky a pedagogy ohrožené násilím ve škole, nabídka vzdělávacích programů pro pedagogy i zákonné zástupce apod.; • spolupráce školy s organizacemi, které mohou pro prevenci a intervenci v problematice šikany vytvářet síť pomoci; • podpora kooperace, tolerance, respektu a důstojné mezilidské vztahy a úcta k životu druhého člověka • koncentrace rodin ohrožených chudobou, bezdomovectvím, sociálním vyloučením, národnostních menšin a etnik; • nízká podpora školy ze strany zřizovatele a deficitní deklarace a podpora hodnot vzdělání, dobrého klimatu, bezpečí a spoluodpovědnosti; • nevhodné nastavení financování škol, nedostatečná kvalita přípravy budoucích učitelů, nastavení legislativy, kurikula; • neexistující nebo nekvalitní služby pro děti, rodiny i pedagogy; • nedostupné vzdělání pro pedagogy (finančně, vzdálenost, dostupnost...); • malá spolupráce mezi školou a organizacemi v regionu škola • způsob vedení školy ze strany ředitele a zástupců podporuje vytváření kooperativního, respektujícího a pozitivního sociálního klimatu ve škole; • přiznání možnosti výskytu násilí vůči pedagogovi, zajištění informovanosti o problematice; monitoring varovných signálů šikany ve škole; • deklarované a sdílené odmítnutí násilí na škole směrem k žakovské i rodičovské populaci (pro rozvoj šikany jsou důležité postoje a reakce ostatních); včasné a adekvátní řešení při výskytu násilí; • jasné rozdělení kompetencí a odpovědností v udržování dobrého sociálního klimatu na škole; • nastavení jasných pravidel v chování na celoškolské i třídní úrovni a jejich důsledné dodržování; • nastavení adekvátních opatření a sankcí při nedodržování pravidel v chování, jejich důsledné dodržování (avšak bez podpory dobrého sociálního klimatu jednostranný akcent na tresty naopak zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany); • funkční bezpečnostní a krizové plány; • dostatečný monitoring fyzických prostor ve škole, která jsou vnímána • nejasné nastavení nebo nedůsledné dodržování pravidel chování a sankcí za nevhodné chování ve škole (žákům nakonec nehrozí nic, co by je od činu odrazovalo), zejména na středních školách; • chybějící nebo nejasné směrnice školy pro udržování bezpečí a řešení krizových situací; nevyhraněný postoj k násilí ze strany vedení školy - projevy násilí ve vztahu k pedagogovi/žákovi bývají přehlíženy, bagatelizovány nebo zakrývány; • ze strany vedení a dále pedagogů nedostatečně deklarovaná (k pedagogům, rodičům, žákům)

a sdílená hodnota bezpečí a dobrého klimatu na škole; • posměch, dehonestující komentáře, nevhodné, neuctivé chování mezi žáky, pedagogy, a pedagogy a žáky navzájem; • nevhodně uplatňovaná kritika, sarkasmus, předsudky a stereotypy (mohou podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování žáků jejich spolužáky) projevy nerespektu k autoritám ze strany žáků jsou obecně ve škole pojímány jako norma; • negativní nebo ponižující komentáře vedení nebo ostatních pedagogů na účet jiného učitele před studenty; • nedůvěra mezi pedagogy navzájem a nespolupracující prostředí; 18 jako méně bezpečná, a přijetí bezpečnostních opatření; • schopnost sebereflexe učitele (např. vědomí vlastních postojů, stereotypů a předsudků); • podpora učitelů v rozvíjení jejich kompetencí v zacházení s obtížnými třídními kolektivy; • intervize, supervize či mentoring učitelů; • převládající atmosféra důvěry a spolupráce v pedagogickém sboru, která zvyšuje pravděpodobnost včasného odhalení vznikajícího problému • žáci jsou svědky agresivního chování mezi dospělými (bossing, mobbing, dehonestace pedagoga rodiči před dítětem apod.); • neřešená šikana mezi dětmi; • obava vedení školy o její pověst, pokud se na škole objeví šikana; • koncentrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami výuka a třídní management • zapojování žáků do aktivit třídy a školy a posilování jejich pozitivní vazby na školu; • vedení hodiny pedagog staví na silných stránkách žáků, žáci zažívají ocenění; • dodržování dohodnutých pravidel; • výuka je přibližována běžnému životu žáků a pedagog hledá cesty pro zaujetí výukou; • pedagog používá vhodně humor při výuce a vyhýbá se sarkasmu nebo ironii vůči žákům; • chová se konzistentně, spravedlivě a s respektem k individuální situaci každého žáka • nevhodný styl managementu třídy ze strany pedagoga, např. autoritářský přístup, kdy je žák zatlačován do kouta, zastrašován, zesměšňován, ponižován, záměrně frustrován, nebo naopak bezhraniční, příliš benevolentní a kamarádský přístup; • nízká schopnost vytvořit motivující a zajímavý program ze strany pedagoga; • malá možnost zažít úspěch pro žáka; • opakovaně nedůsledné, neadekvátní (např. přehnané) nebo nerovné (každému jiným metrem) reakce na porušení pravidel a/nebo neúspěch ze strany žáků nebo rigidní zachovávání pravidel bez ohledu na variabilitu situací; • nezkoumání motivace žáka k určitému jednání; • nevhodné složení třídy interakce mezi učitelem/ učiteli a žákem/žáky • vnímavý učitel, který nevstupuje se žáky do konfliktu, se stará o to,

aby se v základní míře žáci ve škole cítili dobře; • pohotově reaguje na agresivní nářázky nebo výpady žáků či studentů; • chrání si své hranice a nepřekračuje ani hranice ve vztahu k žákům; • je konzistentní v nastavování a udržování pravidel • konfliktní vztahy mezi žáky a učitelem; • malá pohotovost učitele čelit konfrontaci ze strany žáků nebo limitovaná schopnost poznat nebo reagovat na překročení vlastních hranic; • ignorování nebo vlastní bagatelizace prvotních projevů konfrontace nebo ne-respektu pedagoga žáky; • ztráta pocitu dobrého místa ve škole ze strany učitele a/nebo žáka (např. cítí se odmítán, vylučován apod.); • příliš osobní vztahy učitele s žáky; šikanující chování ze strany pedagoga vůči některému z žáků

PŘÍLOHA 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.: • posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.; • kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávistným, pohrdavým tónem; • nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil; • příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem; • skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků; • nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich; • honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí; • rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout; • žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod. Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.: • žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády; • při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními; • při přestávkách vyhledává blízkost učitelů; • má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený; • působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči; • stává se uzavřeným; • jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje; • jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené; • zašpiněný nebo poškozený oděv; • stále postrádá nějaké své věci; • odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy; • mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy; • začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole; • odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě

vysvětlit. Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování: • za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi; • dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.; • dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem; • nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach; • ztráta chuti k jídlu; • dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem; • dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu); • usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"; • dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně; • dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad; • zmínky o možné sebevraždě; • odmítá svěřit se s tím, co ho trápí; • dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze; • dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí; • dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům; • dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.); • dítě se vyhýbá docházce do školy; • dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

PŘÍLOHA 4: Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování

20 Školní řád (dále ŠŘ) má dle příslušných předpisů (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů) své zákonné náležitosti a je rozdělen do daných kapitol. Text, týkající se oblasti prevence, bezpečného prostředí, rizikového chování atd. se objevuje, resp. může objevit prakticky ve všech kapitolách: • Práva a povinnosti žáků a jejich zákonných zástupců ve škole a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky • Provoz a vnitřní režim školy • Podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí (velmi dobře popsáno v publikaci: Miovský, M. a kol. (2012). Návrh doporučené struktury MPP prevence rizikového chování pro ZŠ (3. kapitola). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK) • Podmínky zacházení s majetkem školy nebo školského zařízení ze strany žáků • Pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků • Podmínky zajištění ochrany žáků před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí

Pro prevenci a řešení šikanování doporučujeme využít dvě z uvedených kapitol a pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (klasifikační řád). 1. Práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců Do této kapitoly je možné rozvést stávající či přidat zcela nové body zmiňující práva žáků. Příklady konkrétního textu: • Vyjadřovat svobodně svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají; tento názor má být vyjádřen adekvátní formou, přičemž tomuto musí být věnována patřičná pozornost. Doporučení: Specifikovat zde konkrétní osoby dle reálií školy, ke kterým lze své názory směřovat – např. třídní učitel, školní metodik prevence, školní psycholog aj. • Být ochráněn před fyzickým nebo psychickým násilím a nedbalým zacházením. Doporučení: Uvést i opačný pohled, tj. nikdo nemá právo druhému žádným způsobem ubližovat. • Požádat o pomoc nebo radu kohokoli z pracovníků školy – pokud se žák cítí v jakékoli nepohodě nebo má nějaké trápení. Doporučení: Současně zmínit povinnost pracovníků školy věnovat tomu vždy náležitou pozornost. Do povinností žáků lze zakomponovat plnění pravidel používání informačních komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Zapomenout se nesmí i na stanovení postihů při nedodržování těchto pravidel. 2. Podmínky zajištění ochrany žáků před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí Do kapitoly je možné přesně konkretizovat pojem šikana, vč. postoje školy. Např.: • Projevy šikanování mezi žáky, tj. fyzické násilí, omezování osobní svobody, ponižování, zneužívání informačních technologií k znevažování důstojnosti apod., kterých by se dopouštěl kdokoli vůči komukoli (žáci i dospělí), jsou v prostorách školy a při všech školních akcích a aktivitách přísně zakázány a jsou považovány za vážný přestupek proti školnímu řádu. Doporučení: Zároveň informovat o tom, že v případě takovýchto projevů chování postupuje škola dle daného školního programu proti šikanování (nebo dle vnitřních strategických dokumentů). 21 Vždy je svolávána výchovná komise, jsou informováni zákonní zástupci a dle platných zákonů má škola ohlašovací povinnost vůči některým dalším institucím (jako je např. orgán sociálně-právní ochrany dítěte, Policie ČR apod.) 3. Pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (klasifikační řád) Do pravidel pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (coby součásti školního řádu) je možné specifikovat, za co, tj. za jaké druhy nesprávného, netolerovaného či nepřijatelného chování uděluje škola příslušná výchovná opatření. Výčet může být velmi konkrétní nebo obecnější.

Doporučuje se více co nejkonkrétnější popis. Doporučení: Je lépe si nechat prostor pro rozhodování o výchovných opatřeních v konkrétních případech. Příklad znění: Za hrubé porušení školního řádu jsou považovány projevy šikanování, tj. cílené a opakované ubližující agresivní útoky. Stejně tak sem mohou patřit i mírné formy psychického útlaku, které byly již dříve prokázány a znovu se opakují. O konkrétním výchovném opatření rozhoduje ředitel školy po projednání ve výchovné komisi a pedagogické radě. V úvahu připadá napomenutí, důtka třídního učitele (případně učitele odborné výchovy na střední škole, středním odborném učilišti), důtka ředitele školy, příp. podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy.

PŘÍLOHA 5: Školní program proti šikanování Vytváření školního programu proti šikanování je dlouhodobý a trvalý proces. Určují ho dva znaky – celoškolský rozměr a zaměření na specifickou prevenci. Aby škola žáky účinně chránila před šikanováním, zapojí všechny pedagogické pracovníky. Zaměření na specifickou prevenci vypovídá, že se program věnuje výhradně řešení šikany, a to prostřednictvím specifické primární prevence a prevence sekundární. Obecná struktura 13 komponent ve školním programu proti šikanování má univerzální charakter a lze ji použít jako jednotící princip i pro ostatní rizikové chování, a tak vytvořit integrovaný, ucelený preventivní program školy. Školní program proti šikanování má 13 komponent (hlavních součástí): 1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu); 2. motivování pedagogů pro změnu; 3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů; 4. užší realizační tým (zástupce vedení - nejlépe ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, zástupce družiny, školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog atd.); 5. společný postup při řešení šikanování (viz Příloha č. 6); 6. primární prevence v třídních hodinách; 7. primární prevence ve výuce; 8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování; 9. ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů); 10. spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s prevencí a řešením šikany ve škole, například na webových stránkách, pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách); 11. školní poradenské služby; 12. spolupráce se specializovanými zařízeními; 13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol). Informace pro rodiče o školním programu proti šikanování Vážení rodiče, naše škola je příznivě hodnocena jak rodičovskou veřejností, tak i Českou školní inspekcí. Velmi si toho vážíme. Nicméně i ta nejlepší

škola není zcela imunní proti výskytu šikanování. Proto chceme být připraveni zachytit případné ubližování silnějším slabším hned v počátku a účinně takové bezpráví zastavit. S tímto záměrem jsme vytvořili program proti šikanování. Jeho důležitou součástí je spolupráce nás pedagogů s Vámi - rodiči. Prosíme Vás proto o pomoc. Kdybyste měli podezření či dokonce jistotu, že je Vašemu dítěti ubližováno, bezprostředně se na nás obraťte (na třídního učitele, školního metodika prevence či ředitele školy). Využít lze také naši e-schránku důvěry, která je k dispozici na webových stránkách školy. Vaši informaci budeme brát velmi vážně a situaci budeme odborně a bezpečně řešit. Zdroj: Kolář, 2011

PŘÍLOHA 6: Postupy pro vyšetření a řešení šikany 23 První pomoc při počáteční šikaně: Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně: 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směrování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směrování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. A. První (alarmující) kroky pomoci 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí B. Příprava podmínek pro vyšetřování 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům C. Vyšetřování 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) D. Náprava 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny. Komentář k jednotlivým krokům postupů viz kniha Nová cesta k léčbě šikany - Kolář M. (2011) 24

PŘÍLOHA 7: Literatura a webové odkazy Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. Braun, R.: Diagnostika školní třídy. Skupinová práce se třídou. Praha: IPPP ČR, 2008. Čapek, R.: Třídní klima a školní klima. Praha: GradaPublishing, 2010. Grecmanová, H.: Klima školy. Olomouc: Hanex, 2008. Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016). Psychologie školní šikany [Psychology of the school bullying] Praha: Grada. Kavalír, A. (Eds.). (2009). Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. Plzeň: Dragon press s.r.o. Kolář, M. (2013): Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií. Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál. Kolář, M. (2000, 1997). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál. Kopecký, K., Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. (Příručka pro učitele.) Olomouc: Net Kopecký, K. Úvod do problematiky kyberšikany páchané na učitelích. Internetový portál E-Bezpečí [online]. 2016 [vid. 23. únor 2016]. Dostupné z: <http://www.ebezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/1120-kybersikana-ucitelu-vyzkum> Univerzity. [cit. 2. 12. 2012] <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni> Krejčí, V. (2010). Kyberšikana – kybernetická šikana. Olomouc: E-Bezpečí. [cit. 2. 12. 2012] Dostupný z WWW – <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialypro-studium-studie-atd> Krejčí, V. Pravidla bezpečného používání internetu pro rodiče. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/74-pravidla-bezpeneho-chovanina-internetu-pro-rodie-2015 Lašek, J.: Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. Mareš, J.: Dotazník sociálního klimatu školní třídy. Praha: IPPP, 1998 Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy I. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy II. Brno: MSD, 2004. Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy II. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy III. Brno: MSD, 2005. Mareš, J. Diagnostika sociálního klimatu školy. In Ježek, S. (ed.), Psychosociální klima školy I. Brno: MSD 2003. Mertin, V., Krejčová, L.: Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika. 1.vyd.Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012 Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P. et al. (2015). Prevence rizikového chování ve školství (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová,

L., Čech, T., Doležalová, P. et al. (2015). Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. Miovský, M., Aujezká, A., Burešová, I., Čablová, L., Červenková, E., Jírová Exnerová, M. et al. (2015). Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. 25 Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L. & Pavlas Martanová, V. (2015). Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. Miovský, M., Skácelová, L., Čablová, L., Veselá, M., & Zapletalová, J. (2012). Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga. Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: Sborník metod. Praha: IPPP: Portál. Rogers, V. (2011). Kyberšikana. (Pracovní materiály pro učitele a žáky.) Praha: Portál. Říčan, P., Janošová, P. (2010). Jak na šikanu. Praha: Grada. Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál. Širůčková, M., Miovský, M., Skácelová, L., Gabrhelík, R. a kol. (2012). Příklady dobré praxe programů školské prevence rizikového chování. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga. Vágnerová, K. (2009). Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče. Praha: Portál. Webové odkazy Web Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz (poradna, publikace, letáky ke stažení apod.) Společenství proti šikaně, www.sikana.org Internet poradna, www.internetporadna.cz Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz Veřejný ochránce práv, www.ochrance.cz. Amnesty International ČR, www.amnesty.cz E-Nebezpečí pro učitele, www.e-nebezpeci.cz Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.ncbi.cz Portál E-Bezpečí, www.e-bezpeci.cz Online poradna projektu E-Bezpečí, www.napisnam.cz Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.Horka-linka.cz Vyhledávací aplikace certifikovaných primárně preventivních programů také v oblasti šikany: <http://www.nuv.cz/t/pracoviste-pro-certifikace/poskytovatele> 26

PŘÍLOHA 8: Vzor rozhodnutí o vyloučení žáka V dne Č. j.: Počet stran: R O Z H O D N U T Í Ředitel školy (úplný název a údaje o škole) (dále jen „škola“) jako správní orgán příslušný podle § 165 odst. 2 písm. i) ve spojení s § 31 odst. 2 a 4

zákona č. 561/2004 Sb., předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, rozhodl v řízení o vyloučení žáka/studenta školy pana (úplné jméno a identifikační údaje dle § 37 odst. 2 správního řádu, uvedení třídy, kterou navštěvuje) zahájeném dne, neboť.... (popis jednání, pro které bylo zahájeno řízení o vyloučení žáka ze školy, a to vymezením: kdy, kde, jak, proč apod.) t a k t o : pan/paní se vylučuje ze školy, přičemž přestává být žákem/studentem školy dnem následujícím po dni nabytí právní moci tohoto rozhodnutí/dnem.... (lze určit pozdější datum vyloučení). nebo pan/paníse podmíněně vylučuje ze školy a stanovuje se mu/jí dle § 31 odst. 2 školského zákona zkušební doba v trvání měsíců (maximálně 12 měsíců). Případně lze doplnit předběžnou vykonatelnost: Dále se dle § 85 odst. 2 písm. a) správního řádu vylučuje odkladný účinek odvolání proti tomuto rozhodnutí, neboť to naléhavě vyžaduje veřejný zájem na... (veřejný zájem je třeba velmi pregnantně popsat, dostatečně určitě a přesvědčivě odůvodnit jeho existenci a zejména naléhavost jeho ochrany, které má být dosaženo tímto rozhodnutím – bude velmi nepravděpodobné toto nejen tvrdit, natož prokázat – doporučuje se jen výjimečně). Odůvodnění: Přesně popsat, jak bylo řízení zahájeno, vedeno, kdo je účastník řízení, jakým jednáním naplnil podmínky pro vyloučení nebo podmíněné vyloučení dle § 31 odst. 2 školského zákona (kdy, kde, jak, proč apod.). Musí být uvedena lhůta, kdy se ředitel školy o jednání dozvěděl a kdy k jednání došlo, aby bylo možné posoudit běh lhůt k vydání rozhodnutí dle § 31 odst. 4 školského zákona (2 měsíce subjektivní lhůta a 1 rok objektivní lhůta, s výjimkou trestného činu). Současně bude nutné uvést, na základě jakých důkazů správní orgán rozhodl, jak se vypořádal s tvrzením účastníků řízení apod. 27 Poučení: Proti tomuto rozhodnutí se dle § 81 odst. 1 správního řádu lze odvolat, a to dle § 83 odst. 1 správního řádu do 15 dnů ode dne jeho oznámení. Odvolání se podává u ředitele školy a dle § 183 odst. 4 školského zákona o něm rozhoduje Krajský úřad..... ředitel školy otisk razítka Rozdělovník: 1. účastník řízení a právní zástupce – dle věku a svéprávnosti žáka/studenta. V případě nezletilého žáka vždy doručovat právnímu zástupci (event. oběma) a žákovi dle rozsahu svéprávnosti. 2. spis Vypraveno dne:

Příloha IV

Příloha 6 – školní šikana

Dokument je tematickou přílohou Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. MŠMT 21291/2010-28), dále jen MD MŠMT 2010. Navazuje na Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT-21149/2016), vydaný v r. 2016 (dále jen MP MŠMT 2016). Součástí jsou nejdůležitější informace z MP MSMT 2016, aktualizované o nová zjištění a studie.

Cílem této tematické přílohy (stejně jako MP MŠMT 2016, z něhož z větší části vychází) je pomoci porozumět fenoménu šikany, možnostem jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde.

Definice šikany

Záměrem tohoto dokumentu je věnovat se tématu šikany mezi dětmi a dospívajícími v průběhu školního vzdělávání.

Šikana je forma násilí (agrese), která ve škole ohrožuje naplňování zásad a cílů vzdělávání. Při jejím výskytu dochází k narušení pocitu bezpečí žáků a/nebo pedagogů. I při relativně malé intenzitě šikany může u žáků i pedagogů, kteří šikanou prošli, docházet k závažným psychickým traumatům. Výzkumy prokázaly negativní vliv šikany nejen na psychický stav všech zúčastněných, na vztahy ve škole, ale také na výsledky žáků v učení (Sandoval a kol., 2014); na úkor šikany se také zkracuje čas strávený výukou. Zároveň poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá. Školy mají být připraveny šikaně předcházet, rozpoznávat ji a efektivně na ni reagovat (MŠMT, 2016). Šikanování je agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky (dále v textu pouze „žák“) vůči jinému žákovi, případně skupině žáků. Jedná se o opakované (nikoliv nutně) chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně. Šikana je charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese (MŠMT, 2016).

Podoby šikany (MŠMT, 2016):

Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy, nevhodné doteky apod.) nebo nefyzickou, tj. verbální (např. vulgární nadávky, sexuálně nevhodný jazyk, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, kruté a zraňující komentáře na osobní vzhled nebo povahu, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy - agresor nutí oběť k různým nepříjemným činnostem a úkolům např. psát za někoho domácí úkoly, nosit a odevzdávat svačiny či kapesné atd.); nebo neverbální (tj. urážlivá gesta a zvuky, zírání, vysmívání se žákovi, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, bouchání nebo házení předmětů, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek apod.).

Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka, skryté ničení nebo krádež osobních věcí, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování, ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

Jednou z forem šikany je v současné době také elektronická šikana, tj. kyberšikana, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com nebo facebook.com a jiné, prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. V současnosti jde o jednu z nejčastějších forem šikany, proto je jí věnován samostatný dokument. (viz podrobněji samostatnou přílohu č. 7 Kyberšikana).

Specifickou podobou je šikana zaměřená na učitele. Téma je podrobně rozpracováno v MP MSMT 2016, není obsahem této tematické přílohy.

Obě formy šikany (kyberšikana a šikana zaměřená na učitele) se ovšem často vyskytují ve školních kolektivech, kde je zároveň i problém se šikanou mezi žáky.

Co šikanování není?

Za šikanování se nepovažuje škádlení a jednorázová agrese. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování, a kde chybí nepoměr

sil. Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Viz Příloha Rozdíl mezi škádlením a šikanou.

Výskyt šikany

Výskyt šikany ve školách byl v minulosti v různých studiích v ČR uváděn od 10 % (Craig a kol., 2009) do 41 % (Havlíková, Kolář a kol., 2001). Rozporuplné výsledky pravděpodobně souvisely s odlišnou metodologií výzkumů. Z novějšího výzkumu týkajícího se agresivity dětí ve školách vyplynulo, že pětina dětí byla obětí šikany a pětina dětí byla původcem šikany, jednalo se o výzkum provedený mezi dětmi v 7. – 9. třídě a také s učiteli (Csémy a kol., 2013, 2014).

Důsledky šikany

Šikana přináší různorodé následky, které bývají dlouhotrvající a negativně ovlivňují oběti i pachatele (a nejen je, ale i celý školní kolektiv). Oběti šikany mají vyšší riziko rozvoje duševních problémů a poruch v dospělosti. Psychologické následky v dospělosti mohou zahrnovat potíže v sociálním fungování, internalizaci stálého očekávání ohrožení nebo úzkost v mezilidském kontaktu. U zranitelných jedinců může šikana vést k depresivní poruše, sebevražedným myšlenkám, poruchám příjmu potravy, poruše osobnosti i psychotickým poruchám. Pravděpodobnost výskytu sebevražedných myšlenek je u obětí šikany 2x vyšší v porovnání s nešikanovanými. Somatické následky se projevují v podobě celé řady psychosomatických příznaků.

U pachatelů šikany je vyšší riziko rozvoje antisociální poruchy osobnosti, a to více než u dětí s rodinnými nebo sociálními problémy (Sandoval et al., 2014). Jedná se o klíčový faktor ve vzniku všech forem antisociálního chování. Je nutno ovšem mít na paměti, že pachatelé šikany s výraznými projevy antisociálního chování bývají zároveň i oběťmi šikany, tzv. agresivní oběti nebo bully victims (Sobotková, Osecká, Jelínek et al., 2012).

Také je potřeba si uvědomit, že šikana v kolektivu má mít negativní psychický dopad i na ty, kteří nebyli přímou obětí nebo pachatelem šikany, ale byli v pozici přihlížejících, kteří šikanu nedokázali zastavit nebo ji nepřímou umožňovali. Jedná se o problém celého kolektivu, v němž se šikana objevila.

Mechanismy, které se podílejí na vlivu šikany na pozdější psychické i tělesné zdraví, zůstávají nejasné, školní šikana a psychopatologie se mohou vzájemně

ovlivňovat různými způsoby: (a) psychopatologie může být příčinou budoucí šikany, (b) šikana může vést k budoucí psychopatologii, (c) body (a) i (b) mohou být pravdou, pokud jde o řetězec opakovaných vzájemných interakcí v bludné spirále, která může začínat jedním či druhým bodem. Podle většiny odborných prací je ovšem psychopatologie spíše důsledkem než příčinou šikany (Sandoval et al., 2014).

Příloha V

Školní program proti šikanování

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné respektující a spolupracující prostředí. Šikana je jev, který doprovází společnou výchovně vzdělávací činnost. Může se vyskytnout i na naší škole. Chceme být připraveni a snažíme se vytvářet prostředí důvěry, které výskyt šikany minimalizuje. Užíváme takové metody, přístupy a techniky, které vedou k včasnému objevení všech podob rozvíjející se šikany. Důležitým předpokladem pro fungování programu je celoškolní přístup (jednotnost a důslednost).

Naše cíle jsou:

1. snažit se vytvořit prostředí omezující vznik šikany (prevence)
2. být ve střehu a odhalit počínající šikanu dříve, než se plně rozvine
3. vhodnými prostředky zamezit jejímu dalšímu trvání - každý případ vyžaduje specifické řešení!

Prevence šikany

- Podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky.
- Vést žáky k sebedůvěře, přiměřenému sebevědomí a odpovědnosti za své jednání.
- Jednat s dětmi jako s partnery, bez výjimky respektovat jejich práva, zároveň vést k plnění povinností.
- Co nejvíce omezit nudu při výuce - šikana, často vzniká jako zdroj

zábavy pro agresory.

- Udržovat ovzduší důvěry mezi žáky a pedagogy.
- V kritických situacích dát jasně najevo, že toto chování je špatné a nelze je tolerovat.
- Nebýt lhostejný k projevům agresivity, a to i v případě, že nejsem pověřen dozorem.
- Informovat žáky, ale i rodiče, na koho se obrátit při problémech – třídní učitel, školní schránka důvěry, výchovný poradce, vedení školy, metodik prevence, linka důvěry...
- Snažit se mít přehled o vzájemných vztazích ve třídě i mimo ní. Třídní učitel by měl znát záliby svých žáků, zajímat se o to, jak tráví volný čas, a umět si umět si s nimi o tom popovídat, mají-li zájem.

Prevence ve vyučovacích hodinách

TU sledují vztahy ve třídě, podílí se na rozvoji pozitivních vztahů mezi žáky a na zlepšení třídního klimatu. Každá třída na začátku školního roku vypracuje svá „Třídní pravidla“ a řídí se jimi. Důležitá je pravidelná a důsledná kontrola ze strany všech vyučujících. Žáci jsou poučeni o tom, co je a co není šikana, na koho se mají obrátit, mají-li na šikanu podezření (TU, VP, vedení ZŠ, schránka důvěry, dozory). Učitelé se soustřeďují na rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky, pracují s pravidly třídy a dynamikou třídního kolektivu, spoluvytvářejí bezpečné prostředí školy (vyzvedávají i dílčí úspěchy slabších žáků, kteří se mohou stát terčem šikany, vyzvedávají příklady slušného chování a vzájemné pomoci, motivují ostatní, aby se takové chování stalo normou apod.).

Prevence mimo vyučování

ZŠ provádí prevenci o přestávkách (dozory ve třídách, na chodbách) a při všech činnostech organizovaných školou (exkurze, výlety, vycházky, kroužky, školní družina). Žáci i rodiče mají možnost využívat schránku důvěry, konzultace u výchovné poradkyně, školního metodika prevence a školní psycholožky.

Ochranný režim

Ochranný režim je zajištěn a garantován školním řádem. Školní řád stanoví pravidla chování ve škole, zakazuje násilí žáků vůči spolužákům a stanoví způsob potrestání. Žáci jsou v dané oblasti poučeni třídními učiteli. Pedagogičtí pracovníci provádějí účinný dozor.

Spolupráce s rodiči

Rodiče jsou seznámeni se základními dokumenty. Jakékoliv podezření na šikanu svého dítěte hlásí buď třídnímu učiteli, vedení školy, či komukoli z učitelů, kterému důvěřuje. Kontakty jsou uvedeny v žákovských knížkách. Spolupráce se odvíjí i se zástupci rodičů ve Školské radě. Rodičům jsou umožněny pravidelné schůzky a možnost kontaktovat kohokoli z pedagogických pracovníků ve škole po předchozí domluvě.

Spolupráce s institucemi

Škola spolupracuje i s jinými organizacemi, zvláště PPP, SVP a Policií ČR či OSPOD (orgán sociálně – právní ochrany dětí a mládeže) apod.

Do prevence proti šikaně jsou zapojeni všichni pracovníci školy. Informace si mezi sebou předávají na pedagogických radách i formou individuálního rozhovoru. Dobrá komunikace jednotlivých pracovníků ZŠ a vedení ZŠ umožňuje pružně reagovat v krizových situacích.

Předávání informací

1. **pravidelně** - na poradách (4xročně)
2. **průběžně** – kdokoli z pracovníků ZŠ zaznamená jakékoli příznaky nezdravých vztahů a nevhodného chování mezi žáky, ihned to sdělí třídnímu učiteli (dále TU), výchovné poradkyni (dále VP), nebo vedení ZŠ
3. **informace na webových stránkách ZŠ** – pro pracovníky ZŠ, žáky, rodiče

ZŠ má vytvořen **Krizový plán pro řešení šikany**. Tento plán je pro všechny pracovníky ZŠ závazný. Šetření šikany vždy provádí školní metodik prevence ve spolupráci s užším týmem, který tvoří školní psychologka, výchovná poradkyně, třídní učitelka, ředitelka školy.

KRIZOVÝ SCÉNÁŘ PRO POČÁTEČNÍ STADIA ŠIKANY

Zdroje informací

- sdělení rodičů
- vlastní pozorování
- poznatky od vyučujících nebo žáků

Všichni pedagogičtí pracovníci musí postupovat koordinovaně a chránit zdroj informací.

1.krok – odhad závažnosti

Velmi důležité je určit, zda:

- daný problém vyřešíme v rámci školy,
- požádáme o pomoc odborníka zvenčí.

V případech pokročilého stadia už tato problematika patří odborníkům.

Pro odhad závažnosti máme 4 kritéria:

- způsob chování a vypovídání obětí a svědků,
- závažnost a četnost agresivních projevů,
- čas – jak dlouho šikanování trvá,
- počet agresorů a obětí.

Stadia šikanování:

V prvním a druhém stadiu může šikanu řešit škola, v pokročilejších stadiích je nutné obrátit se na odborníky.

- 1. stadium** – mírné, převážně psychické formy násilí, žák není oblíbený, nebaví se s ním, pomlouvají ho, vymýšlí na jeho účet drobné legrácky. Tato zárodečná forma se vyskytuje téměř ve všech sociálních skupinách. Pokud se této počáteční podobě opakovaného „legračního“ ubližování slabšímu nebudeme věnovat, může se z ní stát i pokročilá šikana. K tomu může přispět, ať už vědomě, či nevědomě, sám pedagog (častěji vytýká nějakému žákovi jeho slabiny nebo neschopnost, snižuje jeho autoritu).

2. **Stadium** – počátky fyzické agrese. Spolužáci si na neoblíbeném dítěti začnou odreagovávat nepříjemné pocity, např. z očekávané písemné práce nebo prostě jen z toho, že je docházka do školy obtěžuje.
3. **Stadium** – vytváří se skupina spolupracujících agresorů, už se nešikanuje nahodile, ale systematicky. Objevuje se falešná solidarita – normou třídy je „nebonzovat“. Projevuje se pokřivená morálka – všichni o šikaně vědí, ale nikdo nic neudělá.
4. **Stadium** – normy agresorů jsou přijaty většinou třídy. I mírní a ukáznění žáci se mohou začít chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka.
5. **Stadium** – násilí jako normu přijímají všichni žáci ve třídě. Dokonce i oběť přijme normy skupiny za své a nepřipadá jí to nenormální. Oběť agresora brání. Tato šikana se v současné době může objevit i ve třídách základních škol.

2. krok – rozhovor s informátory a obětí (provádí výchovný poradce, metodik prevence)

- Jakoukoliv informaci nezpochybňovat, ale prověřit a vše si zaznamenat. Nereagovat obranně, nebagatelizovat. Chránit zdroj a obsah informací.
- Důležité je, aby nás oběť vnímala jako oporu a cítila od nás možnou pomoc. My musíme trpělivě naslouchat a vcítit se do situace oběti.
- Rozhovor musí být proveden tak, aby o něm ostatní spolužáci nevěděli (možná pomsta agresorů). S obětí je nutné hovořit jiný den než s agresory.
- Důležité je domluvit se s rodiči na spolupráci, na způsobu ochrany dítěte, ubezpečit je, že pomůžeme a naznačit příští kroky.

3. krok - nalezení vhodných svědků

- žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní nebo ji alespoň neodmítají. Nevybíráme si podle svých sympatií.
- rozhovor se svědky vést jednotlivě mezi čtyřma očima, aby o nich nevěděli ostatní žáci (souvisí s ochranou oběti)

4. krok – individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky

- rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli.
- závažnou chybou vedoucí k ohrožení vyšetřování je společné vyšetřování svědků a agresorů. Za zásadní chybu je považována konfrontace oběti a agresora. Někdy to dokonce vede k tragikomickým závěrům, kdy oběť je označena za agresora a za příčinu nesváří ve skupině.

5.krok - ochrana oběti

- zvýšená pozornost ve školním klimatu třídním učitelem, zvýšený dozor, zorganizovat bezpečné příchody a odchody dítěte ze školy,
- po dobu šetření je možné se souhlasem vedení školy nechat oběť doma
- lze doporučit rodičům odborníka z PPP nebo SVP, či jiné instituce zabývající se touto problematikou

6. krok – rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

- poslední krok ve vyšetřování.
- dokud nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl s agresorem mluvit. Vše zapře a podezření vyvrátí nebo zpochybní. Hlavně však dostane echo, že někdo žaloval.
- Rozhovor má v první řadě agresora okamžitě zastavit a ochránit oběť, ale i jeho před následky jeho činů. Většinou se dá použít princip „přitlačení ke zdi“. Např. ho upozorníme, že při jakémkoli náznaku šikanování bude jeho potrestání přísnější, případně to bude ohlášeno policii apod. Zároveň zdůrazníme, že k jeho snaze napravit situaci, bude přihlédnuto při řešení jeho chování.

7. krok – jednání výchovné komise

- vedení školy, metodik prevence, výchovný poradce, třídní učitel, rodiče žáka, případně odborník z PPP, SVP

Orientační posloupnost vedení jednání:

Zákonní zástupci jednotlivých žáků (agresorů) by měli být zváni na jednání ve škole písemnou formou a mezi jednotlivými jednáními se zákonnými zástupci by měla být časová prodleva.

Seznámení rodičů s problémem, který jsme zjistili – projevy chování u jednotlivého konkrétního dítěte (agresora) – vedení školy, popř. řešitel problému (ŠMP, VP, TU)

Postupné vyjádření všech pedagogů – jaký postoj zaujímá škola k těmto nevhodným a nežádoucím projevům chování – vedení školy

Vyjádření žáka

Vyjádření zákonných zástupců – možná navrhovaná řešení ze strany rodičů, možnosti řešení pro nápravu chování u svého dítěte (agresora), aby se situace zlepšila, možnost spolupráce se školou

Rozhodování komise za zavřenými dveřmi

Seznámení rodičů a žáka se závěrem komise – konkrétní možná řešení – seznamuje vedení školy, domluva na časovém horizontu z hlediska nápravy chování agresora, zpětná kontrola, zda se situace uklidnila – třídní učitel, upozornit rodiče na další výchovná opatření, pokud tato přijatá opatření nepomohou – vedení školy

Provedení zápisu z jednání, který obsahuje závěr, podpisy všech zúčastněných osob a souhlas rodičů, že byli s celou záležitostí seznámeni a s navrhovanými řešeními souhlasí.

8. krok – rozhovor se zákonnými zástupci oběti

- u počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních
- sejít se v jiný den, než jsou výchovné komise
- sdělit zákonným zástupcům, jak jsme v dané věci postupovali (kroky řešení, závěry, domluva na dalších opatřeních, možnosti další spolupráce)
- časový horizont pro sledování situace (po týdnu, 14 dnech)

9. krok – práce s celou třídou

- uzavření celé záležitosti vedením školy přede všemi žáky ve třídě. Výsledky šetření šikany, včetně potrestání agresorů je nutné oznámit před celou třídou. Děti musí vědět, že ve škole šikana nebude trpěna. Jestliže děti (přihlízející většina) neuvidí, že my jsme zásadně proti takovému jednání, začnou ho považovat za normální.
- ozdravení třídy – dlouhodobý proces
- nastavení nových funkčních pravidel, třídu neustále sledovat

- TU + ŠMP informovat všechny členy pedagogického sboru (obecné informace – shrnutí případu, seznámit je s nastavenými pravidly).
- Jednotnost a důslednost pedagogického sboru
- Při nezastavení problematiky šikanování kontaktovat ŠMP, VP (přivolání pomoci – instituce zabývající se touto problematikou)

Evaluace

Vyhodnocování programu probíhá průběžně na čtvrtletních poradách, celkové hodnocení se provádí 1x ročně na konci školního roku.

PŘÍLOHA VI

Seznam literatury

příručky a knihy:

Kolář, M. *Bolest šikanování – cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál 1999.

Nešpor, K. *Jak poznat a překonat problém s hazardní hrou*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR 1999.

Nešpor, K. *Jak překonat problémy s alkoholem*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR 1999.

Nešpor, K., Csémy, L., *Alkohol, drogy a vaše děti - Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha: MŠMT 1994.

Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách – příručka pro pedagogy*. Praha: MŠMT 1996.

Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí – Časná a krátká intervence*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický 1998.

Nešpor, K., Müllerová, M. *Jak přestat brát (drogy) – Svépomocná příručka*.

Nešpor, K., Provazníková, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami – pro rodiče a pedagogy*. Praha: Fortuna 1997.

Nováková, D. *Metodika protidrogové prevence pro pedagogy*. Praha: Národní centrum podpory zdraví 1995.

Rýdl, K., Nezel, I. *Rasismus a nacionalismus v současném životě – Informační příručka pro školy i veřejnost*. Praha: IPPP ČR 1997.

Spalková, D. *Postavme se šikaně!* (s využitím osobních zkušeností žáků ZŠ Vrchlického v Liberci, z jejich projektů ...)

Zelinková, O. *Poruchy učení*. Praha: Portál 1994.

Metodika práce s dětmi v oblasti primární prevence rizikových jevů.

Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí – Příručka o efektivní školní drogové prevenci.

Praha: Úřad vlády České republiky 2005.

Drogová závislost – Může být ohroženo i Vaše dítě?. Praha: Maxdorf 1995.

Děti a jejich problémy – sborník studií

letáky:

My, drogy a Evropa

Vyber si zdraví

Řekni drogám ne! – Desatero protidrogové prevence

Drogy – Jak vlastně vypadají? – Informační materiál pro rodiče

Jak chránit děti před návykovými látkami

Likvidační životní styl – anabolika, alkohol, kouření, nelegální drogy

DVD:

Řekni drogám NE!

Naši sousedé – výukový program o diskriminaci